

Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi (III Nolu Sözleşme)

Hakan Taşdemir* -Sema Sezer** -Bilal Karabulut***

Giriş

Uluslararası insancıl hukukun en önemli yapı taşlarından birini 1949 tarihinde Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün gayretleri sonucu ortaya çıkan Cenevre Sözleşmeleri oluşturmaktadır (Gardam, 1993: 25). Esirler,¹ korunması gereken siviller, hasta ve yaralılar ile deniz kazazedeleri gibi savaş mağdurlarının korunması ile ilgili kurallar içeren Cenevre Sözleşmeleri'nin neden insan hakları hukuku kapsamında değil de insancıl hukuk bünyesinde yer aldığı anlamak için, bu iki kavram arasındaki farkın ortaya konması gerekmektedir. Uluslararası insancıl hukuk ve insan hakları genel amaçları bakımından uluslararası hukukun iki ayrı dalını teşkil etmektedir. Uluslararası insancıl hukuk, uluslararası nitelikteki veya uluslararası olmayan nitelikteki

silâhli çatışma durumlarında uygulanmaktadır (Respect for International Humanitarian Law, 1999: 11). Diğer bir tanıma göre, "uluslararası insancıl hukuk, silâhli çatışma süresince şiddet kullanmayı kısıtlayan kurallar ve prensiplerden oluşmaktadır" (Weiss, 1993: 125). Buna karşın, insan hakları hukuku, "toplumdaki bireylerin uyumlu gelişimini destekleyen" kuralları içermektedir (Respect for..., 1999: 11).

1949 Cenevre Sözleşmeleri silâhli çatışmalarda taraflarca uyulması gereken kuralları belirlemektedir. Cenevre Sözleşmeleri, ilk üçü karada ve denizde yaralı ve hasta olanların ve savaş esirlerinin korunmasına, dördüncüsü ise sivillerin korunmasına ilişkin olan dört sözleşmeden oluşmaktadır. Bu Sözleşmelere ek olarak 1977 yılında iki protokol imzalanmıştır. II. Ek Protokol iç çatışmalara ilişkin olup, Cenevre Sözleşmelerinin getirdiği kuralların uluslararası nitelikte olmayan iç çatışmalarda da uygulanmasını öngörmektedir (Oran, 2001: 67). Fakat, uluslararası insancıl hukukun iç çatışmalarda uygulanabilirliği hususunda pratikte genel bir anlaşmazlık söz konusudur. Burada geçerli olan tek kriter, şiddetin yoğun-

* Yrd. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi.

** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi.

*** Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Bu makalede geçen "esir" ve "savaş esiri" kavramları, aynı anlamı ifade etmekte ve birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

luğu ve bu şiddet dolayısıyla mağdurların korunması gerekliliğidir. Ancak, genelde hükümetler bu konuyu gündeme getirmekten kaçınmakta ve karışıklıkların kendi iç meseleleri olduğunu ifade etmektedirler (Gasser, 1993:23).

I. III Nolu Sözleşme'nin² Kapsamı ve Uygulama Alanları

A. Sözleşmeyi Doğuran Koşullar

Eski tarihlerde, özellikle feodal çağda, savaşta esir alınan düşman askerleri, kendilerini esir alan kişinin buyruğuna girmiş sayılmakta ve bu kişilerin öldürme, köle olarak kullanma, serbest bırakma veya fidye için rehin tutma şeklinde muamelelerine maruz kalmaktaydılar. Ancak, özellikle 1800'lü yılların sonlarına doğru yapılan hukuksal düzenlemelerle bu durum büyük ölçüde değişmiş ve esir düşen kişiler artık kendisini esir alan tarafın (devletin) sorumluluğuna girmiştir. Hâlihazırda, bu kişilerin hakları ve statüleri "Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmesi"ne göre düzenlenmiş durumdadır (Green, 1993: 188).

III Nolu Sözleşme'yi doğuran koşulların, 1949 Cenevre Sözleşmelerini hazırlayan genel koşullardan kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Cenevre Sözleşmeleri, 1864, 1906 ve 1929 yıllarında yapılan anlaşmaların³ yerine geçmiştir. Bununla beraber, 1899 La Haye Sözleşmelerini büyük ölçüde değiştiren ve tamamlayan 1907 La Haye Sözleşmeleri, fiilen bağlayıcı değerini yitiren III, XII ve XIV. Sözleşmeleri dışında, günümüzde de büyük ölçüde yürürlükte bulunmaktadır (Pazarıcı, 2000: 131). Fakat 1907 La Haye Sözleşmesi bağlayıcı güce sahip ola-

mamıştır. Çünkü, bu sözleşmede, "bağlıklı tarafların bu sözleşmelerle, bütün öteki bağlıklı tarafların da bunlara uymaları koşuluyla, bağlı olacakları" belirtilmektedir. "Si omnes", yani "eğer herkes uyarsa" koşuluna göre, bağlıklı devletlerden biri sözleşmeye aykırı davranırsa, sözleşmeyi çiğnerse ya da sözleşmeyi onaylamamış bir devlet savaşa katılırsa, öteki bağlıklı devletler de kendilerini sözleşmeyle bağlı saymayabilmektedir (Silâhlı Kuvvetler İçin Savaş Hukuku Bilgisi, 1987: 15). 1949 Cenevre Sözleşmelerinde ise, böyle bir "si omnes" koşulu bulunmamaktadır. Dört sözleşmede de ortak olan 2. maddenin 3. fıkrası bu koşulu geçersiz kılmaktadır (Silâhlı Kuvvetler İçin..., 1987: 16). Sonuç olarak, 1907 La Haye Sözleşmelerindeki bu hukukî boşluk, 1949 Cenevre Sözleşmelerini doğuran önemli bir faktörü teşkil etmektedir.

Bu hukukî boşluklardan başka, 1907 La Haye Sözleşmeleri'nin yetersizliği I. Dünya Savaşı'nda yaşanan insanlık dışı uygulamalardan, 27 Temmuz 1929 tarihinde imzalanan Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Sözleşme'nin yetersizliği ise, başta Nazi kampları olmak üzere II. Dünya Savaşı'nın acı tecrübelerinden anlaşılmıştır. Benzetme yoluyla konuyu açıklama yöntemine başvurulduğunda, "I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti'nin uluslararası uyumsuzlukların barışçı yöntemlerle çözümünü sağlamada başarısız olmasının ve II. Dünya Savaşı'nı önleyememesinin getirdiği psikolojik olumsuzlukların, Birleşmiş Milletler'i doğuran en önemli etkenleri oluşturması" örneğinde olduğu gibi, savaş esirlerine yapılacak muamelelere ilişkin 1907 ve 1929 tarihli Sözleşmelerin hem bağlayıcılık gücü hem de her iki dünya savaşı sırasındaki insanlık dışı uygulamaları önleyememesi açısından yetersizliklerinin, 1949 Cenevre Sözleşmelerini doğuran en önemli unsurlar olduğunu söylemek mümkündür.

² Makalede geçen "III Nolu Sözleşme" ya da "Sözleşme" kavramları "Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi"ni ifade etmektedir.

³ Bu anlaşmalar, 1949 Cenevre Sözleşmeleri öncesinde, savaşanların durumunu düzenlemekte ve buna ilişkin kuralları içermektedirler.

B. Sözleşmenin İçeriği

Savaş Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi, savaş esirlerinin haklarını ve esir alan devletin yükümlülüklerini ayrıntılı olarak belirleyen 143 maddeyi içeren altı Bap'tan oluşmaktadır.

I. Bap'ta (madde 1-11), sözleşmeye taraf devletlerin uyması gereken kurallar, savaş esiri kavramının tanımı, tarafların özel anlaşmalar yapabilmeleri, hamî (koruyucu) devlet tayin edilmesinin koşulları ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin faaliyetleri gibi "genel hükümlere" yer verilmektedir.

II. Bap (madde 12-16), "Savaş Esirlerinin Genel Korunmaları" başlığını taşımakta, savaş esirlerine çit ve insanî muamele edilmesi, tedavilerinin yaptırılması, şahsiyetlerine saygı gösterilmesi ve bu muameleler dolayısıyla devletlerin sorumluluklarını belirleyen genel ilkelere yer vermektedir.

6 kısımdan oluşan ve "Esaret" başlığı altında en ayrıntılı bölüm olan III. Bap (madde 17-108), esaretin başlangıcından bitimine dek geçen sürede esirlerin sorgusu, malları, güvenlikleri, barındırılmaları, çalıştırılmaları, dışarı ile ve resmî makamlarla münasebetleri, tıbbî bakım ve tedavileri, dinî, fikrî ve bedenî faaliyetleri gibi hususları ele almaktadır.

"Esaretin Bitişi" başlıklı IV. Bap'ta (madde 109-121), esirlerin ülkelerine iadeleri, tarafsız ülkelerde hastaneye yatırılmaları ve ölümleri ile ilgili hususlar yer almaktadır.

V. Bap (madde 122-125); "İstihbarat Bürosu ve Savaş Esirlerine Yardım Cemiyetleri" başlığını taşımakta, ihtilâfa dâhil devletlerin istihbarat bürosu kurmalarının koşulları, büroların içeriği ve işleyiş şekli ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin işlevi gibi konuları düzenlemektedir.

"Anlaşmanın İcrası" başlıklı VI. Bap'ta (madde 126-143) ise, sözleşmenin yayımı, tercümesi, ihlalleri ve cezaî müeyyideleri gibi "genel"

ve sözleşmenin yürürlüğe konması, feshi, BM'ye tescili gibi "nihai" hükümlere yer verilmektedir.

Sözleşmenin ekinde 5 lâhika bulunmakta olup; bunlardan ilk üçü yaralı ve hasta savaş esirlerinin bakımları, karma tıbbî komisyonlar oluşturulması ve esirlere toplu yardım gönderilmesine ilişkindir. IV. Lâhika, hüviyet, tutulma ve muhabere kartlarının, ölüm ihbarnamesi ve memleketine iade tasdiknamesinin şekli açıdan örneklerini içermekte, V. Lâhika ise savaş esirleri tarafından ülkelere gönderilen para havalelerine ait nizamname numunesini kapsamaktadır.

C. Sözleşmenin Tarafları, Uygulanması, Yürürlük ve Feshi İle İlgili Hükümler

1. Sözleşmenin Tarafları

Bugün itibariyle 190 devletin taraf bulunduğu 1949 Cenevre Sözleşmeleri günümüzde uygulanan silâhlı çatışmalar hukuku bakımından tümüyle yürürlükte olan çok taraflı anlaşma niteliği arz etmektedir. 1949 Cenevre Sözleşmesi'ne ek 1977 tarihli I sayılı Ek Protokol aynı tarih itibariyle 150 devleti, II Sayılı Ek Protokol ise 142 devleti bağlamaktadır (Pazarıcı, 2000: 132).

Türkiye'nin söz konusu Sözleşme ve Protokollere ilişkin tutumu ve daha önce imzalanan insancıl hukuka ilişkin uluslararası sözleşmelere Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşımı konusunda şunları söylemek mümkündür: 1864 Cenevre Savaş Alanlarında Yaralıların Durumunun İyileştirilmesi Sözleşmesi'ne Osmanlı İmparatorluğu 05.07.1865'te taraf olmuş, 29.07.1899 tarihli Kara Savaşları'na ilişkin II sayılı La Haye Sözleşmesi ile 1864 Cenevre Sözleşmesi'nin deniz savaşlarına uygulanmasını düzenleyen III sayılı La Haye Sözleşmesine ise 03.09.1907 tarihinde katılmıştır (Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları, 1964: 13-16). Osmanlı İmparatorluğu, 1907 La Haye Konferansına da katılmış ve bu sözleşmeleri imzalamıştır. Fa-

kat, bu sözleşmeler sonradan ne Osmanlı İmparatorluğu ne de Türkiye Cumhuriyeti tarafından onaylanmış ve dolayısıyla bu sözleşmelere taraf olunmamıştır. Türkiye, 27.07.1929 tarihli Cenevre Savaş Alanında Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirmesine İlişkin Sözleşme ile Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Sözleşme'yi 26.03.1931 tarihli bir yasa ile onaylayarak, 10.03.1934 tarihinden itibaren bu sözleşmeye taraf olmuştur (*Resmî Gazete*, 07.04.1931, Sayı: 1768). Türkiye, 1949 Cenevre Sözleşmelerini ise, 21.01.1953 gün ve 6020 sayılı kanunla onaylamış olup 10.02.1954 tarihinden itibaren taraf ülke konumundadır (*Resmî Gazete*, 30.01.1953, Sayı: 8322). Türkiye, 08.06.1977 tarihli Ek Protokollere ise taraf olmamıştır.

2. III Nolu Sözleşme'nin Uygulanması ve Diğer Cenevre Sözleşmeleri ile Ortak Hükümler

Sözleşmenin uygulanması ile ilgili hususlar, I. Bap'ta genel hükümler başlığı altında 2. maddede kapsamında düzenlenmektedir. İlk üç maddede yer alan "sözleşmeye sadakat, sözleşmenin uygulanması ve uluslararası mahiyette olmayan ihtilâflar" diğer Cenevre Sözleşmelerinde aynen geçmekte olup, "ortak hükümler" kapsamındadır.

Taraflar her türlü koşulda sözleşmeye uymayı ve uyulmasını sağlamayı taahhüt etmektedirler (III. CS, md. 1). Bu madde, uluslararası hukukun en temel ilkelerinden biri olan "Pacta Sunt Servanda" kuralı üzerine inşa edilmiştir.

Sözleşmenin hangi hâllerde uygulanacağı ile ilgili hükümler ise 2. maddede yer almaktadır. Buna göre, Sözleşme hükümlerinin taraf devletler arasındaki yalnızca savaş gibi geniş çaplı silâhli çatışmalarda değil her türlü silâhli çatışmada uygulanacağı öngörülmektedir, böylece devletler arasındaki savaşa varmayan sınırlı silâhli çatışmalar da, silâhli çatış-

malar hukuku kapsamına sokulmuş olmaktadır. Bu bağlamda, taraf devletlerin savaş ilan etmesine gerek bulunmadığı gibi devletlerden birinin ötekini ülkesini kısmen ya da tamamen işgali durumunda, işgal hiçbir askerî direnişle karşılaşmasa bile, sözleşmenin kapsadığı insancıl hukuk kuralları uygulanacaktır. İhtilâf hâlinde olan devletlerden birinin sözleşmeye taraf olmaması hâlinde ise taraf devletler karşılıklı ilişkilerinde yine sözleşme hükümleri ile bağlı olacaklardır (Pazarıcı, 2000: 138-139).

Sözleşmelerin ortak 3. maddesi, "uluslararası nitelikte olmayan silâhli çatışmalar" kavramı altında kimi silâhli iç çatışmalara insancıl amaçlı birtakım kuralların uygulanmasını öngörmektedir. Maddede bu tür çatışmaların doğrudan bir tanımı yapılmamıştır. Ancak, uluslararası nitelik arz etmeyen ve taraflardan birinin ülkesinde meydana gelen silâhli bir ihtilâf hâlinde, karışan taraflardan her birinin, silâhlarını terk eden silâhli kuvvetler mensupları ve savaş dışı edilmişlere, herhangi bir ayırım gözetmeksizin insanca muamele etmekle yükümlü oldukları ve yaralı ve hastaların toplanarak tedavi altına alınacakları belirtilmiştir. Ayrıca, Uluslararası Kızılhaç Komitesi gibi uluslararası insani bir oluşumun hizmet teklif ve arzında bulunabileceği vurgulanmıştır. 3. maddenin yorumuna açık hususlar içermesi sebebiyle bir çok devletin ülkelerindeki durumlara ilişkin olarak bu maddeyi uygulamaktan kaçındıkları izlenmektedir. Türkiye'nin taraf olmadığı 1977 tarihli II sayılı Ek Protokol'de de uluslararası olmayan silâhli çatışmalar tanımı yapılmakta, ancak iç gerginlik ve karışıklıkların hangi ölçütlere göre uluslararası olmayan silâhli çatışmalardan ayrılacağı konusunda kesin bir ayırım yapılmamaktadır.

Sözleşmenin 6. maddesinde taraflar arasında konuya ilişkin özel anlaşmalar yapılabileceği ancak bu anlaşmaların 1949 Sözleş-

meleri ile tanınan haklara hanel getirmeyeceği hükme bağlanmaktadır. 7. maddede "savaş esirlerinin bu sözleşme ile verilen haklardan hiçbir şekilde feragat edemeyeceklerinin" belirtilmesinin ise, tarafların baskı kurarak esirlerden imzalı belgeler almak suretiyle sözleşmeden doğan sorumluluklarından kaçınma yoluna gitmelerini engellemeyi amaçladığı düşünülmektedir. 8. madde ile hamî (koruyucu) devlet tarafından, ilgili devlet nezdinde atanan temsilci veya delegelerin hakları güvence altına alınmaktadır. 9. maddede Kızılhaç veya benzeri insanî kuruluşların taraf devletlerin rızası dâhilinde yardım yapabileceklerine, 40. maddede ise hamî devlete vekalet etmek üzere tarafsız bir devlet veya Kızılhaç Komitesi'ne başvurulmasının koşullarına yer verilmektedir. 11. madde ile sözleşme hükümlerinin uygulanma ve yorumlanması durumunda, taraf devletlerin hamî devlete başvurabilecekleri belirtilmektedir.

III Nolu Sözleşme'de I. Bap'ta "Genel Hükümler" başlığı altında sıralanan uygulamaya ilişkin hususlardan 1, 2 ve 3. maddeler diğer üç Cenevre Sözleşmesi'nde de aynen yer almakta, özel anlaşmalar yapılması, hamî devlet ve Kızılhaç Komitesi'nin faaliyetleri ile ilgili bölümlere ise sözleşme başlıkları ile uyumlu özneler kullanılmak suretiyle benzer şekilde değinilmektedir.

3. Yürürlük ve Fesih ile İlgili Hükümler

VI. Bap'ta "Andlaşma'nın İcrası" başlıklı bölümde yer alan hükümler, sözleşmenin yürürlüğe girmesi ve feshi konularını genel ve nihai hükümler olarak açıklığa kavuşturmaktadır. Bu bağlamda sözleşmenin koşulları, iltihaka açık oluşu, 1899, 1907 ve 1929 sözleşmeleri ile münasebetleri, fesih ve BM'ye tescil gibi hususlara nihai hükümler olarak yer verilmektedir. 27 Temmuz 1929 Sözleşmesi'nin yerine geçtiği belirtilen III Nolu Sözleşme'nin en az iki onay senedinin dağıtıl-

mından 6 ay sonra yürürlüğe gireceği ve bu tarihten itibaren her devletin katılımına açık bulunacağı, İsviçre Federal Meclisi'nin sözleşmeyi BM'ye tescil ettirdikten sonra iltihak ve fesih ihbarlarından da BM Sekreterliği'ni haberdar edeceği hükme bağlanmaktadır. Genel hükümler (madde 126-132) bölümünde ise hamî devletlerin temsilci ve delegelerinin hak ve yetkileri düzenlenmekte, örneğin, bu şahıslara savaş esirlerinin bulunduğu bütün yerleri süre ve sayı sınırlaması olmaksızın ziyaret etmek serbestisi tanınmaktadır. Bu bölümde, sözleşmeyi ağır surette ihlâl eden ya da savaş esirlerine gayriinsanî muamelede bulunanlara karşı uygulanacak cezai müeyyidelere de değinilmektedir.

D. Savaş Esiri Sayılacak Kişiler

Sözleşmenin 4. maddesinde kimlerin "savaş esiri" sayılacakları hususuna açıklık getirilmekte, 5. maddede ise savaş esirlerinin düşman egemenliğine girmelerinden itibaren kesin bir şekilde serbest bırakılıp ülkelerine iade edilmelerine kadar sözleşmenin uygulanacağı belirtilmektedir. 5. maddede, "savaş esiri" kapsamına girip girmediği konusunda tereddüt bulunan şahısların, durumları yetkili bir mahkeme tarafından tayin olununcaya kadar sözleşmenin himayesi altında bulunacakları da ifade edilmektedir.

Sözleşmenin 4. maddesinde kimlerin savaş esiri sayılacağı belirtilmiştir. Buna göre;

a. Uyuşmazlık hâlindeki tarafların silâhlı kuvvetler mensupları ile bu kuvvetlere mensup milis ve gönüllüler,

b. Uyuşmazlık hâlindeki bir tarafa mensup olup,

1. Örgütlü direniş hareketlerine iştirak edenler,

2. Kendi ülkesi işgal altında olsa dahi, ülke içinde ve dışında faaliyette bulunan diğer milis ve gönüllü birlikler,

Ancak bunların aşağıdaki özellikleri haiz olmaları lâzımdır:

- Başlarında, astlarından sorumlu bir kişi bulunması,

- Sabit ve uzaktan seçilebilen işaretlerinin bulunması,

- Açıkça silâh taşımaları,

- Hareketlerinde, savaş kanunlarıyla âdetlerine uymaları,

c. Kendilerini esir tutan devletçe tanınmamış bir hükümet veya idareye tâbiyet iddiasında bulunan silâhlı kuvvetler mensupları,

d. Askerî uçakların sivil mürettebatı, savaş muhabirleri, müteahhitler, askerin istirahatını teminle görevli moral birlik mensupları ve hizmetliler (ancak, bu kişilerin refakat ettikleri kuvvetlerin iznini almış olmaları ve kendilerine bu kuvvetlerce Sözleşme ekinde yer alan örneklere uygun olarak verilmiş kimlik kartlarını taşımaları gerekmektedir),

e. Kumandanlar ve pilotlar dâhil olmak üzere ticaret filoları mensupları ile sivil havacılık mensupları (eğer uluslararası hukukunun öngördüğü kurallara göre daha fazla müsamahakâr bir işlem görüyorlarsa bunlar savaş esiri sayılmazlar),

f. Silâhlarını açıkta taşımak ve savaş hukuku kurallarına göre hareket etmek koşuluyla, düşmanın yaklaşması üzerine düzenli bir ordu hâlinde teşekküle zaman bulamadan, istilâ kuvvetleriyle mücadele etmek üzere kendiliklerinden silâha sarılan işgal edilmemiş bir ülke halkı.

Anılan maddenin (B) fıkrasında, yukarıda sayılanlardan başka, özel durumları sebebiyle savaş esiri sayılması gereken kişiler de belirtilmiştir. Ancak, sözleşmenin 4. maddesine aykırı olarak, Sudan ve Uganda'da kadın, çocuk ve yaşlıların da aralarında bulunduğu sivillerin esir kamplarına alındıklarına ilişkin bilgiler mevcuttur (www.hrw.org/reports/1997/Uganda).

"ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırıları akabinde başlattığı Afganistan Operasyonu sıra-

sında ele geçirerek Guantanamo Üssü'nde tuttuğu El Kaide Örgütü ve Taliban mensuplarının, bu sözleşmeye göre savaş esiri sayılıp sayılmayacakları, Kızılhaç yetkililerine görev düşüp düşmediği, bu tereddütleri gidermek üzere hangi mahkemenin yetkili olduğu" hususları ise, konu ile ilgili en güncel örnekleri oluşturmaktadır. Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Uluslararası Af Örgütü, Ocak 2002 içerisinde ABD'ye elindeki bu şahısları "savaş esiri" olarak tanımlaması ve III Nolu Cenevre Sözleşmesi'ni uygulaması çağrısında bulunmuş, ancak bu çağrı ABD tarafından kabul görmemiştir ("Hukuk Esir Alındı", *Radikal*, 15.01.2002). Guantanamo Üssü'nde bulundurduğu Afgan şahısları "yasa dışı savaşçı" olarak adlandıran ABD, BM İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Mary Robinson'un "esirlerin statüsünü belirlemek için ayrı mahkeme kurulması" talebini de kalem almamıştır ("Hukuk ABD'ye Teslim", *Radikal*, 19.01.2002). ABD Başkanı George W. Bush, Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün Şubat 2002 içerisinde "Guantanamo Üssü'nde tutulan tüm Afganlıları ABD'nin itirazlarına rağmen savaş esiri olarak kabul edeceğini ve Cenevre Sözleşmelerinin öngördüğü normların uygulanmasını isteyeceğini" açıklamasının ardından yaptığı açıklamada, "ABD'nin Taliban üyelerini esir olarak değerlendirdiğini, ancak El Kaide Örgütü'nün bir devlet yapısı teşkil etmemesi sebebiyle Cenevre Sözleşmeleri normlarının uygulanamayacağını ve ağır suçlu olarak yargılanacaklarını" belirtmiştir ("Kızılhaç'ın Açıklaması", TRT Dinleme Servisi-Dış Yayınlar, 08.02.2002). Beyaz Saray Sözcüsü Ari Fleischer tarafından yapılan bir açıklama ile de "teröre karşı savaşın, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Cenevre Sözleşmeleri kapsamına girmediği, uluslararası terör örgütü olan El Kaide'ye uygulanamayacağı ve dolayısıyla örgüt mensuplarının savaş esiri sayılmayacakları" ileri sürülmüştür

(“ABD: Sadece Taliban Üyelerini Esir Sayacak”, *Millî Gazete*, 09.02.2002).

E. Savaş Esirlerinin Genel Korunmaları

Savaş esirlerinin genel korunmaları ile ilgili hükümler, II. Bap'ta 12-16. maddeler arasında ele alınmaktadır. Savaş esirlerinin kendilerini esir alan kişiler veya askerî birliklerin değil, bu kişi ya da birliklerin mensup oldukları devletin esiri oldukları, bu devletin hüküm ve sorumluluğu altında buldukları belirtilmektedir. Ayrıca, esirleri elinde bulunduran devlet, bunları sözleşmeye taraf ve sözleşme hükümlerine uyacağına inandığı başka bir devlete teslim edebilmekte ve bu durumda sorumluluk esirleri teslim alan devlete geçmektedir. Ancak esirleri teslim eden devlet, teslim alan devletin sözleşmeyi iyi uygulamaması hâlinde esirlerin iadesini istemek durumunda olup, bu talebin yerine getirilmesi zorunluluğu mevcuttur (III. CS, md. 12). Sözleşmede savaş esirlerine insanca davranılması koşulu getirilmekte, ölümlerine yol açacak veya sağlıklarını tehdit edecek her fiil ve ihmâl yasaklanmaktadır. Bu yasağın delinmesi, sözleşmenin ağır bir ihlâli mahiyetinde sayılmaktadır (III. CS, md. 13).

Afganistan'da 30 Kasım-13 Aralık 1997 tarihleri arasında incelemelerde bulunan BM'nin Afganistan Özel Raportörü Paik Chung-Hyun'un raporunda “Afganistan'daki Taliban karşıtı muhalif güçlerden General Abdülmelik Pehlivan komutasındaki birlikler tarafından ülkenin kuzeyinde esir alınan yüzlerce Taliban üyesinin katledildiği, çok sayıda esirin sağ olarak kuyulara atıldığı ve arkalarından el bombaları gönderildiği” hususlarının belirtilmesi, BM adına çalışan bir doktorun ise “esirlerin atıldığı 9 kuyunun her birinde 100 kadar ceset bulunduğunu” ifade etmesi, söz konusu ihlâllere ilişkin olarak verilebilecek yüzlerce örnekten birini teşkil etmektedir (“Afganistan'da Talibanlara Uygula-

nan Katliam” -Cenevre, AA, 16.12.1997). Bir Kuzey İttifakı kumandanının da 160 Taliban esirini idam etmek zorunda kaldıklarının belirtmesi, Afganistan'daki savaş sırasında bu hükümlerin ihlâl edildiğine kanıt olarak gösterilebilecektir (www.brw.org/watchresearch/Afghanistan).

Hindistan Dışişleri Bakanlığı tarafından Haziran 1999'da yapılan bir açıklama ile de, “Pakistan'ın, 14 Mayıs 1999 günü Keşmir'in Hindistan sınırı içinde esir aldığı 6 Hint asker ve 27 Mayıs 1999'da esir aldığı bir Hindistan Hava Kuvvetleri pilotunu işkence yapıp öldürmek suretiyle III Nolu Cenevre Sözleşmesi'ni ihlâl ettiği” bildirilmiştir (“Keşmir Sorunu” -Yeni Delhi, AA, 16.06.1999).

Sözleşmede savaş esirlerinin şahsiyet ve şereflerine saygı gösterilmesi konusu da düzenlenmekte, kadınlara özel olarak işaret edilerek, kadınlığa gösterilmesi gereken bütün saygı ile muamele edileceği ve her hâlde en az erkeklere tanınan müsaadekâr muameleden istifade edecekleri belirtilmektedir. Savaş esirlerinin medenî ehliyetleri konusu da sözleşmenin bu kısmında düzenlenmektedir (III. CS, md. 14). Ayrıca, bakıma muhtaç savaş esirlerinin, sözleşmenin rütbeye ve cinsiyete yönelik hükümleri göz önünde tutulmak kaydıyla, parasız tedavi edilmesi konusu hükme bağlanmaktadır (III. CS, md. 15). Sözleşmenin rütbe, cinsiyet, sağlık durumu, yaş ve meslekî özellikleri dolayısıyla savaş esirlerine sağlaması beklenen her türlü ayrıcalıklı muamele saklı kalmak şartıyla, esirleri elinde tutan devletin ırk, milliyet, din, siyasî görüş farkı gözetmeksizin savaş esirlerine karşı aleyhte ayrımcılık yapması ve eşit muameleden kaçınması da yasaklanmaktadır (III. CS, md. 16).

II. Esaret

A. Esaretin Başlangıcı

III Nolu Sözleşme, savaş esirlerinin düşman egemenliğine girmelerinden başlayarak kesin

bir şekilde serbest bırakılıp ülkelerine iade edilmelerine kadar uygulanacaktır (III. CS, md. 5). Bir başka deyişle esaret, “karşı muharip tarafın eline geçildiği andan itibaren” başlamaktadır.

Esir alınan şahıslar sorgularında yalnızca ad, soyad, doğum tarihi ve sicil numarasını bildirmekle yükümlü olup, daha fazla bilgi vermeleri için esirlere baskı ve işkence yapılamamaktadır (III. CS, md. 17). Nitekim, ABD’nin Afganistan Operasyonu sırasında ele geçirilerek Kandahar ve Guantanamo’daki üslerinde enterne ettiği El Kaide Örgütü ve Taliban milislerini “savaş esiri” olarak tanımlamaktan kaçınmasının bir sebebini de sözleşmenin 17. maddesi gereğince bu esirlere terörist muamelesi yapamayarak sorgulamalarında yeterli bilgi edinemeyeceği endişesinin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Esirlerin ele geçirildiklerinde yanlarında bulunan silâh, askerî teçhizat ve askerî belgeleri hariç şahsî eşyaları ile korunmaları için kendilerine verilmiş olan eşyalarına el konulamamaktadır. Esir alan taraf, esirlerin beraberlerindeki para ve kıymetli eşyaları, makbuz karşılığında ve esaretin bitiminde iade edilmek koşuluyla alabilmektedir (III. CS, md. 18).

Esir alan devlet, esirleri tehlikeden uzak tutabilmek için, esir alınmasını müteakip en kısa sürede (esirler açısından hayatî tehlike bulunmaması koşuluyla) çatışma bölgesinden uzakta bulunan kamplara tahliye etmekle ve tahliye sırasında sağlık ve güvenlik açısından gerekli önlemleri almakla yükümlüdür (III. CS, md. 19). Bu hükümlerin aksine davranan ABD’nin Ocak 2002’de Afgan esirleri Afganistan’dan Küba’daki Guantanamo Üssü’ne sevk ederken, 12.800 km’lik uçak yolculuğu boyunca esirleri koltuklarına zincirleyerek, başlarına çuval geçirilmiş ya da gözleri bağlı, burun ve ağızları ameliyat maskeleri ile kapatılmış şekilde (verem oldukları

gerekçesi ileri sürülerek) bir muameleye maruz bırakması, başta Uluslararası Kızılhaç Komitesi olmak üzere büyük tepkilere yol açmıştır (“Hukuk Esir Alındı”, *Radikal*, 15.01.2002). Uluslararası Af Örgütü de ABD’nin bu tutumunun “endişe verici” olduğunu bildirmiştir (“Başa Çuval Gözlere Perde”, *Radikal*, 12.01.2002). ABD’nin söz konusu tutumunun, aynı zamanda sözleşmenin “Savaş Esirlerinin Bir Kampa Varmalarını Müteakip Nakilleri” başlığı altında 46-48 maddelerinde yer verilen hükümlerinin de ihlâli niteliğinde olduğu düşünülmektedir.

B. Esirlerin Enterne Edilmesi

Sözleşmenin 21-24. maddelerinde esirlerin enterne edilmesi (gözaltında bulundurulması) şartlarına yer verilmektedir. Savaş esirleri, elinde tutan devlet tarafından enterne edilebilmekte olup, enterne edildikleri kamp veya tayin edilen bölgenin sınırları dışına çıkmamak zorundadırlar. Esirler, ceza ve disiplin hükümleri saklı kalmak koşuluyla sağlıklarının korunması için gerekli olmadıkça bir yere kapatılmamakta veya hapsedilememektedir. Savaş esirlerine rızaları hilâfına olmaması ve tâbiyetinde buldukları devletin kanunlarının bu duruma müsait olması koşuluyla, söz veya taahhüt verme üzerine kısmen ya da tamamen serbest bırakılabilme imkânı da tanınmaktadır (III. CS, md. 21).

Yalnızca karada bulunan ve sağlığa elverişli binalarda enterne edilebilecek olan esirler, kendi yararlarına olmadıkça cezaevlerinde tutulamayacaklardır. Ayrıca, hizmet etmekte oldukları silâhlı kuvvetlere mensup esirlerden (kendi onayları dışında) ayrılmamak koşuluyla, aynı tâbiyet, dil ve adetleri paylaşan diğer savaş esirleri ile aynı yerlerde enterne edilmelidirler (III. CS, md. 22).

Esirleri elinde tutan devletler, hamî devletler aracılığıyla esir kamplarının coğrafi yer-

lerini birbirlerine bildirmek zorundadırlar. Bu kamplar, askerî imkânlar elverdiği ölçüde gündüz havadan açıkça görülebilecek şekilde işaretlenmelidir (“PG: Prisonnier de Guerre” veya “PW: Prisoners of War” rumuzları kullanılabilir). Esirler, hiçbir zaman çatışma bölgesine gönderilemeyecek ve burarlarda alıkonamayacaklardır. Ayrıca, bazı yerleri veya bölgeleri askerî harekâtın dışında tutmak için esirlerin varlığından yararlanılmayacaktır (III. CS, md. 23). Richard Holbrooke’un, *Bir Savaşı Bitirmek* isimli eserinde, eski Yugoslavya’da yaşananlarla ilgili olarak belirttiği bir olay bu açıdan dikkat çekmektedir. Söz konusu eserde, “Bosnalı Sırplar’ın... 300’den fazla BM Barış Gücü görevlisini yakaladıkları, onları gelecek saldırılara karşı canlı kalkan olarak adlandırarak ağaçlara, elektrik direklerine kelepçeledikleri ve dünya basınıni davet edip, kavurucu güneş altında, sefil durumda öylece bekleyen bu insanların filmlerini çektiydikleri” ifade edilmektedir (Holbrooke, 1999: 89).

Her esir kampı, esirleri elinde tutan devletin silâhli kuvvetlerine mensup bir subayın idaresi altındadır. III Nolu Sözleşme, kampa komuta eden bu subayın her zaman elinin altında bulunmalı, yardımcılarının da hükümleri bilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca, sözleşmenin esirlerin anlayacağı dildeki tercümesinin ve kamp kuralları ile emirlerin de tercüme edilmek suretiyle okunabilecek bir yere asılması gerekmektedir (III. CS, md. 39).

Sözleşmede, esirlere karşı silâh kullanılması, herhangi bir firar girişimi sırasında ihtarlar yapılmasını müteakip, en son uygulanacak tedbir olacağı da belirtilmekte (III. CS, md. 42) ve savaş esirlerinin rütbe ve yaş durumları göz önünde tutularak, bu kişilere yaşına ve/veya rütbesine göre gerekli saygının gösterilmesi gerektiği (III. CS, md. 44) vurgulanmaktadır. Nakil işlemlerinin hangi hâllerde ve hangi koşullarda uygun olacağı,

harp esirlerinin bu nakil sırasında veya sonrasında hangi haklara sahip olduğu konusu da sözleşmenin 46-48. maddelerinde düzenlenmektedir. Rusya Federasyonu’nun Çeçenistan’daki faaliyetlerinin, “çatışmalarda aktif taraf olmayan her kişiye, silâhli güçlere mensup olmakla birlikte silâh bırakanlara, hastalık, yaralanma ve alı koyma gibi sebeplerle çatışma dışında kalanlara bütün koşullarda insanî olarak davranılması ve renk, ırk, dil, din, inanç, zenginlik kriterlerine göre ayırım yapılmaması” gibi III Nolu Sözleşme hükümlerinin ve aynı zamanda “kişi ve yaşama karşı şiddet (özellikle bütün öldürme türleri), işkence, vahşî muamele, rehin alma, yargısız infaz yapma” gibi 1977 tarihli II. Ek Protokol’de de yer alan hükümlerin açık şekilde ihlâli olduğu, konuya ilişkin bir örnek olarak gösterilebilecektir (Öztürk, 1996: 58-59).

C. Esirlerin Barındırılması, İaşesi ve Giydirilmesi

Esirler, esirleri elinde tutan devletin aynı bölgede bulunan askerleri ile aynı koşullarda barındırılmalıdırlar (III. CS, md. 25). ABD’nin Afganistan Operasyonu sonrası Guantanamo’daki hava üssünde barındırdığı Afgan esirlere “ABD ordusu standartı” olarak açıkladığı “2 cm. kalınlığında şilte, bir battaniye, iki kova, bir sürahi, turuncu renk giysi, biri seccade olarak kullanılmak üzere iki havlu, bir elbezi, diş macunu, sabun ve şampuan” verilmesi, günlük iaşe miktar ve çeşitlerinin, kişisel zaman, mektup yazma süresi gibi hususların belirlenmesi, bu hükmün uygulanmasına ilişkin verilebilecek güncel bir örneği teşkil etmektedir (“Hukuk ABD’ye Teslim”, *Radikal*, 19.01.2002). Esirlerin barınma yerlerinin, sağlık şartlarını içermesi, yangına karşı korunması ve sığınaklarının bulunması da gerekmektedir. Erkek ve kadın esirlerin yatakhaneleri ise ayrı olmalıdır (III. CS, md. 25).

Sözleşmenin esirlerin barındırılması ile ilgili hükümlerinin ABD tarafından ihlâl edil-

diği hususu ise, Uluslararası Af Örgütü'nün "Afgan esirlerin barındırıldıkları ve kafes olarak nitelendirilebilecek beton zemin üzerinde duvar yerine tel örgüleri olan, 1.8x2.4 m. boyutlarındaki açık hücrelerin, ABD'deki hücre standartlarının altında olduğu" şeklindeki açıklaması ile ortaya konmaktadır ("Başa Çuval Gözlere Perde", *Radikal*, 12.01.2002).

III Nolu Sözleşme, esirlere, alışkın oldukları beslenme koşulları da dikkate alınarak, çeşit, miktar ve kalite açısından yeterli ve sağlıklı beslenme ortamı sağlanmasını öngörmektedir. Çalıştırılan esirlere ek iye sağlanması gerektiği ve ceza mahiyetinde iye azaltılması yapılamayacağı da belirtilmektedir (III. CS, md. 26). Sözleşmeye göre, esir kamplarında, piyasa fiyatlarının üstünde olmamak üzere satış yapan kantinler işletilmekte ve kantin kârları esirlerin yararına kullanılması için bir fonda toplanmaktadır (III. CS, md. 28). Esirlere, buldukları bölgenin iklimine uygun ve yeteri kadar giyecek sağlanması ile çalıştırılan esirlere iş elbisesi verilmesi hususları da Sözleşme ile düzenlenmektedir (III. CS, md. 27).

D. Sağlık Hizmetleri, Dinsel ve Bedensel Faaliyetler

Sözleşmenin konu ile ilgili hükümlerinde, kampların temiz ve sağlık koşullarına uygun muhafaza edilmesi, esirlere banyo imkânı dışında yeteri kadar su ve sabun verilmesi, en az ayda bir defa tıbbî kontrolden geçirilmeleri hususlarına yer verilmektedir (III. CS, md. 29, 31). Sakat ve körlere özel ihtimam gösterilmesi, hasta esirlerin muayene ve tedavi (imkân varsa kendi tâbiyetlerindeki bir esir hekime) ettirilmesi gerektiği ve tedavi masraflarının esirleri elinde tutan devlete ait olduğu ifade edilmektedir (III. CS, md. 30).

Mensup oldukları silâhlı kuvvetlerin sıhiye birliklerine bağlı olmamakla beraber, doktor, diş hekimi ve hastabakıcı olan savaş

esirleri, kendilerini esir alan devlet tarafından kendi vatandaşı olan esirlere tıbbî yardımda bulunmak için görevlendirilebilmekte, bu kişiler esir sayılmakla birlikte esir eden devletin tıbbî personeli ile aynı muameleye tâbi tutulmaktadır (III. CS, md. 32). Savaş esirlerine yardım amacıyla alıkonulan sağlık ve din hizmetleri personeli ise esir sayılmamakta, tıbbî ve dinî işlerden başka bir görevde çalıştırılmamaktadırlar. Bu kişiler, sözleşmenin sağladığı bütün haklardan yararlanmakta olup, kampta bulunan en yüksek rütbeli hekim, alıkonulan sağlık personelinin faaliyetlerinden ötürü kamp yönetimine karşı sorumlu sayılmaktadır (III. CS, md. 33).

Sözleşme, esirlerin inzibati önlemlere uymak koşulu ile, ayin yapmak da dâhil olmak üzere her türlü dinî vecibelerini yerine getirebileceklerini hükme bağlamaktadır. Aynı dili konuşan, aynı dine mensup asker din adamlarının, esirlere dinî yönden yardımcı olmak üzere kamplarda görevlendirilecekleri (III. CS, md. 34,35) ve esir eden devletin esirlerin fikri ve bedeni gelişmeleri için gerekli önlemleri alacağı da (III. CS, md.38) belirtilmektedir. Burada dikkat çeken nokta, sözleşmenin dinî konuları hükme bağlarken din adamı olarak rahiplere, mezhep olarak ise Katolik ve Protestanlığa atıflarda bulunmak suretiyle, yalnızca Hristiyanlık dini açısından düzenlemeler içermesidir. Bu husus, sözleşmenin daha ziyade Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün öncülüğü ve çabaları neticesinde hazırlanmış olmasının ve imzalandığı dönemdeki koşulların bir yansıması olarak ortaya çıkan bir boşluğu/yetersizliği şeklinde değerlendirilebilecektir. Savaşın tarafların hangi dine mensup olduğunun, Sözleşme hükümlerinin ihlâli karşısında gösterilecek uluslararası tepkilerde belirleyici bir faktör oluşturduğuna ilişkin iddialar ise, konunun diğer bir boyutunu teşkil etmektedir. Bu bağlamda, ABD'nin Almanya eski Büyükelçisi Richard

Holbrooke'un, "Eski Yugoslavya'da... şu anda savaşan tarafların dini inançları tersine dönse, Müslüman kuvvetler orada iki milyon çaresiz Hristiyanı ve/veya Yahudi'yi yok etmeye çalışıyor olsa, acaba Batı şu anda ne yapıyor olurdu?" (Holbrooke, 1999: 62) ifadelerini kullanarak yaptığı analiz, Hristiyan ve Batılı bir devlet yetkilisine ait olması açısından da önem taşımaktadır.

E. Esirlerin Çalıştırılmaları

Esirler, yaş, cinsiyet, rütbe ve bedenî kabiliyetleri göz önünde bulundurularak çalıştırılabilmektedir. Subaylar, isterse çalışabilmekte, ancak çalışmaya zorlanamamaktadırlar (III. CS, md. 49). Esirlerin çalıştırılması sonucu ortaya çıkan mal ve hizmetler, esirleri elinde bulunduran devlet ekonomisine ek bir katkıda bulunmaktadır. Ancak bu katkının esirleri elinde tutan devletin savaş sanayii ve ona destek olan alanlarda olması hâlinde esirlerin tâbiyetinde oldukları devlet ile aralarındaki askerî dengenin bozulmasına yol açabilecektir. Bu sebeple, hem esirleri elinde bulunduran devletin savaş ekonomisine katkıda bulunmalarının önlenmesi hem de taarruz ve bombardıman hedefi olan bölgelerden uzak tutularak hayatlarının korunması amacıyla, esirlerin askerî mahiyetteki hizmetlerde çalıştırılmaları yasaklanmıştır (İnan, 1972: 269-271).

Esirlerin çalıştırılabilecekleri alanlar, sözleşmenin 50. maddesinde "kampların tanzim ve bakımı, ziraat, ham maddelerin çıkarılması veya imali, maden, makine ve kimya sanayi hariç olmak üzere imalat sanayi, ticaret ve sanat faaliyetleri, ev hizmetleri, askerî niteliği ve amacı olmayan kamu, bayındırlık ve inşaat işleri" olarak sıralanmaktadır. Ayrıca savaş esirlerinin çalışma şartlarının, bu esirleri elinde bulunduran devletin aynı işlerde çalışan kendi vatandaşlarının çalışma şartlarından kötü olamayacağı belirtilmektedir (III. CS, md. 51). Esirler, haysiyet kırıcı

ve (gönüllü olmadıkça) sağlığa zararlı ve tehlikeli işlerde çalıştırılmamaktadırlar (III. CS, md. 52). Sözleşmenin 55. maddesinde de, esirlerin çalışma kabiliyetlerinin en az ayda bir defa yapılacak tıbbî muayene sonucu tespit edileceği ve çalışamayacak durumda olanların işten muaf tutulmalarının doktorlar tarafından istenebileceği ifade edilmektedir. Sözleşmede, esirlerin çalışma sürelerinin, esirleri elinde tutan devletin tâbiyetinde olup da aynı işte çalışanlara uygulanan çalışma süresine eşit olması ve çalışan esirlere günlük çalışma süresinin ortasında en az bir saat, haftada en az bir tam gün, yılda ise sekiz gün dinlenme imkânı tanınması gerektiği hükme bağlanmaktadır (III. CS, md. 53). Ayrıca, çalışan esirlere yaptıkları iş karşılığında uygun bir ücret ödenmesi (III. CS, md. 54, 62), iş kazasına uğrayanlar veya hastalananların parasız tedavi edilmeleri de ön görülmektedir.

Konu ile ilgili ihlâllere gelince; Uganda'da esirlere zorla cephane, yiyecek vs. taşındığı ve bu çalıştırma sırasında insanî olmayan muamelelerde bulunduğu birçok görgü tanığı tarafından belirtilmektedir (www.hrw.org/report/1997/Uganda). Diğer bir örnek ise, Sudan'da esirlere taşıyabileceklerinden daha fazla yükün sırtlarına verilerek çalıştırılmasıdır (www.hrw.org/report/1993/Sudan). Tanıkların ifadelerinden bu çalıştırmaların bir maddî bedel karşılığı olmadığı da anlaşılmakta olup, konunun görgü tanıklarınca dramatize edilerek anlatılmasına rağmen insan hakları gözlemcilerinin raporlarında bu kişilerin ifadelerinin doğrulandığı görülmektedir.

F. Esirlerin Malî Kaynakları

1929 Cenevre Sözleşmesi, savaş esirlerinin malî kaynakları hakkında yalnızca çalışan esirlerin ücretleri ile ilgili tek bir hüküm içermiştir. 1949 tarihli III Nolu Sözleşme'de ise konuyu ayrıntılı olarak inceleyen hükümler yer almaktadır (İnan, 1972: 273).

III Nolu Sözleşme, esirleri elinde bulunduran devletin, savaşın başlangıcında esirlerin yanlarında bulundurabilecekleri para miktarını tespit ederek, bu miktarı aşan kısmı alıkoyacağını öngörmektedir (III. CS, md. 58). Esirlerin, esaretleri süresince sözleşmedeki şartlara uygun olarak esir alan devletten maaş alacakları da ifade edilmektedir (III. CS, md. 60). Esirler, tâbiyetinde buldukları devlet tarafından kendilerine maaş ilâvesi olarak yollanan paraları almak hakkına sahip bulunmaktadırlar (III. CS, md. 61). Çalışan esirler ise, yaptıkları iş karşılığında belirli bir ücret almaktadırlar (III. CS, md. 62). Esirleri elinde tutan devletin esirlere yaptığı maaş ödemesi, esirlerin tâbiyetinde buldukları devlet namına yapılmış sayılmaktadır (III. CS, md. 67).

Esirlerin, sözleşmenin öngördüğü sınırlamalar saklı kalmak kaydıyla kendilerine gönderilen paraları alma, ayrıca yabancı ülkelere ve ailelerine para gönderme hakları bulunmaktadır (III. CS, md. 63). Esirleri elinde bulunduran devlet, esaretleri süresince her esir için ayrı bir hesap tutmakla ve esaretin bitiminde her bir esire alacakları ile ilgili bir belge vermekle yükümlüdür (III. CS, md. 64, 65). Esirin hakkı olan ancak zamanında ödenmemiş olan paraların ödenmesinden ise tâbiyetinde bulunduğu devlet sorumludur (III. CS, md. 66).

G. Esirlerin Dışarıyla ve Resmî Makamlarla İlişkileri

Sözleşmenin 69-77. maddelerinde esirlerin dışarı ile ilişkilerini düzenleyen hükümler yer almaktadır. Bir kimse esir düştükten sonra veya bir esir kampına varmasından itibaren en geç bir hafta içerisinde ailesine ve Savaş Esirleri Merkez Ajansı'na esir düştüğünü, sağlık durumunu ve adresini bildiren bir kart gönderme imkânına sahiptir (III. CS, md. 70). Esirlerin mektup gönderme ve alma hakkı bulunmakla birlikte, elinde bulunduk-

ları devlet tarafından haberleşmelerini kısıtlama yoluna başvurulabilmektedir. Genel kural, esirlerin mektuplarını ana dillerinde yazmalarıdır (III. CS, md. 71). Esirlerin, kendilerine gönderilen yiyecek, içecek, ilâç vb. içeren paketleri gümrük vergi ve resimlerinden muaf tutularak alma (III. CS, md. 72, 74) imkânı mevcut olup, esirleri elinde tutan devletin askerî gerekçelerle bu maddelerin nakliyatını yapamaması hâlinde hamî devlet, Uluslararası Kızılhaç Komitesi veya benzer bir kuruluş bu eşyaların uygun vasıtalarla nakledilmesine aracılık edebilecektir (III. CS, md. 75). Esirlere gönderilen ve esirlerin göndermiş olduğu mektuplar hem tâbi oldukları devletçe hem de esir alınan devletçe bir kez sansüre uğratılabilecektir (III. CS, md. 76).

Sözleşmede, esirlerin, esaret koşulları ile ilgili talep ve şikâyetlerini, elinde buldukları askerî makamlara ve hamî devletin temsilcilerine yapabilecekleri hususu da hükme bağlanmaktadır. Esirlerin herhangi bir sınırlamaya tâbi olmayan dilek ve şikâyetlerinin asılsız olması, cezayı gerektirmemektedir (III. CS, md. 78). Subaylar hariç, diğer esirlerin kendilerini askerî makamlar, hamî devlet ve Kızılay-Kızılhaç gibi yardım kuruluşları nezdinde temsil etmek üzere birer temsilci (mutemet) seçecekleri de belirtilmektedir. Bu seçimler, altı ayda bir, serbest ve gizli oy esasına dayalı olarak yapılacaktır. Müşterek ya da sadece subayların bulunduğu kamplarda, en yüksek rütbeli subay mutemet olmaktadır. Seçilen her mutemedin, vazifeye başlamadan önce esirleri elinde tutan devlet tarafından kabul edilmesi, eğer kabul edilmiyor ise (ya da azil durumunda; md. 81) hamî devlete bildirilmesi gerekmektedir (III. CS, md. 79).

H. Ceza ve Disiplin Hükümleri, Adlî Soruşturma Esasları

Esirler hakkında esirleri elinde tutan devletin silâhlı kuvvetler mensuplarının tâbi olduğu

mevzuat hükümleri uygulanır (III. CS, md. 82). Bir suçtan dolayı birden fazla ceza verilemez (III. CS, md. 86) Bireysel eylemlerden dolayı toplu veya bedenî ceza verilmesi, güneş olmayan ve aydınlatılmamış yerlerde cezaların infazı ve işkence yapılması, esirlerin rütbelerinden ve rütbe işaretlerini taşımaktan men edilmeleri yasaklanmaktadır. Ayrıca, esirleri yargılayan mahkemeler veya cezayı tayin eden diğer makamlar, ilgili esirin o devlete hiçbir sadakat yükümlülüğünün olmadığını ve o devlette esir olarak bulunduğunu en geniş ölçüde göz önünde bulunduracaklardır (III. CS, md. 87). Esirlere uygulanan infaz şartları, esirleri elinde tutan devletin silâhlı kuvvetler mensuplarına uygulanan şartlardan daha ağır olamaz (III. CS, md. 88). Disiplin suçları için ceza verilmeden önce, esire savunma hakkı tanınmalı, gösterdiği tanıklar dinlenmeli ve gerekiyorsa savunmasında tercüman bulundurulmalıdır. Ayrıca, kamp komutanı tarafından verilen bu disiplin cezaları ile ilgili bir defter tutulmalı ve hamî devlet temsilcilerinin tetkikine açık bulundurulmalıdır (III. CS, md. 96).

Sözleşme, esirlerin firar etmeleri konusunu inzibatî yaptırımlar (md. 89-98) kapsamında ele almıştır. Buna göre, başarılı bir firar eylemi gerçekleştiren esirler (mensup olduğu veya müttefik bir devletin silâhlı kuvvetlerine katılmışsa, elinde tutan devlet veya müttefikinin ülkesini terk edebilmişse ya da elinde tutan devletin karasularında kendisinin bağlı olduğu devletin veya müttefikinin bandırasını taşıyan bir gemiye katılabilirse), tekrar esir alındıklarında bu firarlarından dolayı cezalandırılmazlar (III. CS, md. 91). Ancak, firarını müteakip yakalanan yani başarısız bir firar girişiminde bulunan esirlere, inzibatî ceza verilir (III. CS, md. 92).

Sözleşmenin adli soruşturma esasları ile ilgili bölümlerinde (md. 99-108), fiilin işlendiği tarihte suç sayılmayan bir fiilden dolayı

esirlerin cezalandırılmayacağı, işlediği fiili itiraf ettirmek için esirlere maddî ve manevî baskı yapılamayacağı ve savunması alınmadan esirlere ceza verilemeyeceği hükme bağlanmaktadır (III. CS, md. 99). Esirler hakkında tesis edilecek yargı kararlarının, onları elinde tutan devletin kanunlarına göre verilmiş olması ve ayrıca III Nolu Sözleşme'nin hükümlerine aykırılık teşkil etmemesi gerekmektedir (III. CS, md. 102). Esirleri elinde tutan devlet, mevzuatına göre ölüm cezasını gerektiren fiillerin neler olduğunu esirlere ve hamî devlete bildirmekle yükümlüdür. Bir savaş esiri ölüm cezasına mahkûm edildiği takdirde durum ayrıntılı bir raporla hamî devlete bildirilir ve bildirimden tebliğinden itibaren altı ay geçmedikçe, ölüm cezası infaz edilemez (III. CS, md. 100, 101). Esirler, avukat tutma (III. CS, md. 105) ve temyiz, itiraz gibi kanun yollarından (III. CS, md. 106) yararlanırlar. Esirleri elinde tutan devletin kendi vatandaşları hakkında uyguladığı infaz sistemi, esirlere de uygulanır (III. CS, md. 108).

I. İstihbarat Bürosu ve Savaş Esirlerine Yardım Kuruluşları

Sözleşmede ihtilâfa dâhil devletlerin her birinin ayrı ayrı, kendi hükmü altında bulunan savaş esirlerine dair resmî bir istihbarat bürosu kurmaları hükme bağlanmış, bu büroların kapsam ve mahiyeti ile işleyiş şekli açıklanmıştır. İstihbarat büroları, esirlerin durumlarından (kimlik bilgileri, tahliye, firar, hastaneye yatırılma, vefat, ülkesine iade gibi) ailelerinin ve hamî devletlerin haberdar edilmesine yönelik bir işlev yerine getirmektedir (III. CS, md. 122). Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin gerek görmesi hâlinde tarafsız bir memlekette bir Merkez İstihbarat Ajansı kurulacağı ve bu ajansın esirlerle ilgili resmî ve özel yollardan elde edeceği bilgileri esirlerin tâbi oldukları devlete göndereceği de belirtilmektedir (III. CS, md. 123). Bu iki kuruluş, posta ücretleri, vergi, resim ve

harçlarından muaf tutulma gibi kolaylıklardan yararlanmaktadırlar (III. CS, md. 124).

Esirleri elinde tutan devletler, kendi emniyetlerini sağlamak veya diğer makûl ihtiyaçlarını karşılamak açısından gerekli gördükleri önlemleri almak kaydıyla, savaş esirlerine yardımda bulunan dinî teşkilâtlara, yardım cemiyetlerine karşı hoşgörülü davranmalı, esirleri ziyaret ve yardımda bulunma konusunda her türlü kolaylığı göstermelidir. Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin bu alandaki özel konumunun ise her zaman tanınacağı ve hürmet göreceği belirtilmektedir (III. CS, md. 125).

Bu bağlamda, Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin kuruluşu ve faaliyetleri konusuna değinmek, bu kuruluşun III Nolu Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanması ile ilgili önemini ortaya koymak bakımından faydalı olacaktır: "Savaş Esirlerine Yardım Cemiyetleri"nden olan Uluslararası Kızılhaç Komitesi (International Committee of the Red Cross/ICRC), 1. ve 2. Dünya Savaşları sırasında esir kamplarındaki insancıl hizmet ve faaliyetleri ile ön plâna çıkmış ve 1945 sonrasında oluşan yeni koşullara ve normlara uyum göstermiştir. Vietnam, Afganistan ve Mozambik iç savaşlarında (internal conflict), El Salvador, Nikaragua ve Güney Afrika'daki iç huzursuzluklar (internal unrest) sırasında, SSCB'den ayrılan yeni cumhuriyetlerde ve son zamanlarda da Romanya ve Yugoslavya'da (Eski Yugoslavya) faaliyetlerde bulunmuştur (ICRC Publications, Cenevre: 5). Ayrıca, Falkland Adaları, Malvinos Adaları, İran-İrak, Panama-ABD, Körfez, Ekvator-Peru, Sudan-Yemen savaşları sırasında esirleri korumaya ve yardımda bulunmaya devam etmiştir (ICRC Publications, Cenevre: 8-10).

Kızılhaç Komitesi'nin sağlık hizmetleri konusundaki faaliyetleri ise şu şekildedir: Kızılhaç heyetleri, esirlerin yanına doktorların

ve gerektiğinde hemşirelerin de yer aldığı sağlık ekipleri ile birlikte gitmekte, esir kamplarının yerel standartlara ulaşmasını sağlamaya çalışmaktadır. Nitekim, Afganistan'daki kalabalık esir kamplarına (5000 kişilik), fazla sayıda heyetlerle birçok ziyaret gerçekleştirilmiştir (ICRC Publications, Cenevre: 7).

Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin faaliyetlerinden en önemlisinin, esirlerin belirlenmesi ve bu esirlerin aileleriyle haberleşmelerinin temin edilmesi, ayrıca bu faaliyetleri sayesinde esirlerin korunması ve güvenliğinin sağlanması olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, İran-İrak Savaşı sırasında Uluslararası Kızılhaç Komitesi hayati bir işlev yerine getirmiştir. Komite tarafından 56.925 Irak askerinin İran'da, 39.588 İran askerinin de Irak'da esir oldukları kayıt altına alınarak, esir askerlerin ailelerine ulaşılmıştır. Böylece, aileleriyle esirler arasında 13 milyon mesaj Komite vasıtasıyla birbirlerine iletilmiştir. Yine, Ağustos 1989 tarihine gelindiğinde 15.000, belki de daha fazla İran ve Irak askerinin esir kamplarında bulunduğu bildirilmiştir (ICRC Publications, Cenevre:7).

J. Esaretin Sona Erişi

Esaret, ağır hasta ve ağır yaralı olanların ülkelerine iadesi (III. CS, md. 109,110) veya tarafsız ülkelerde hastaneye yatırılmaları (III. CS, md. 111), kazaya uğrama (III. CS, md. 114), firar (III. CS, md. 91), savaş sırasında serbest bırakma ve şeref sözü üzerine serbest bırakma (III. CS, md. 21), savaşın sona ermesi üzerine ülkesine iade (III. CS, md. 118) ve ölüm (III. CS, md. 120) hallerinde son bulmaktadır.

Sözleşmeye göre, savaşan taraflar, ağır hasta ve ağır yaralı savaş esirlerini, nakledilebilecek hâle geldikten sonra, sayısına ve rütbesine bakmaksızın (esirlerin istekleri hilâfına olmamak üzere) ülkelerine iade etmek

zorundadır (III. CS, md. 109,110). Esirler, esirleri elinde tutan devlet ile esirin tâbiyetinde bulunduğu devlet ve tarafsız devlet arasında anlaşma olmak koşuluyla, çarpışmalar sona erinceye kadar tarafsız bir ülkede de enterne edilebilir ya da tedavi görebilirler (III. CS, md. 111).

Sözleşmenin 21. maddesine göre savaş devam ederken şeref sözü verme ve taahhüt üzerine serbest bırakılma ile esaretin sona ermesi, esirin tâbiyetinde bulunduğu devletin kanunlarının da bu hâli kabul etmesi koşuluna bağlı olması sebebiyle, şeklen var olan, ancak pratikte işlemeyen bir hüküm teşkil etmektedir. Esareti sona erdiren diğer bir durum, savaşın fiilen sona ermesiyle, taraflar arasında çatışmaya son veren anlaşmada bu konuda hüküm bulunmaması hâlinde dahi, esirlerin derhal serbest bırakılması ve ülkelerine iade edilmeleri için harekete geçilmesi zorunluluğu olmaktadır. Esirlerin ülkelerine iade edilmeleri için yapılan masrafların ise, esirleri elinde tutan devlet ile tâbiyetinde bulunduğu devlet arasında âdil olarak bölüşülmesi ön görülmektedir (III. CS, md. 118). Ayrıca, ülkesine iade olunan hiçbir kimsenin fiili bir askerî hizmette kullanılmayacağı belirtilmektedir (III. CS, md. 117).

Esaret sırasında ölüm ile esaret kendiliğinden son bulmaktadır. Savaş esirlerinin vasiyetlerinin ölümlemlerinden sonra derhal hamî devlete, bir suretinin de Merkez İstihbarat Ajansı'na tevdi edilmesi hükme bağlanmıştır. Ayrıca, ilgili esirin ölüm sebebi, tarihi, defnedildiği yer gibi ayrıntılı hususlar Savaş Esirleri İstihbarat Bürosu'na en kısa zamanda gönderilecektir. Cesedin tıbbî muayenesi yapılmak zorundadır. Defin işlemi, esirin dinine uygun yapılacak, mümkün ise aynı devletin tâbiyetinde olan esirlerle aynı yerde mezarı bulunacak ve mecbur olmadıkça, cesetler ayrı ayrı defin olunacaktır. Ce-

sedin yakılması hâlinde bunun sebebi vefat ilmühaberinde zikredilecektir. Mezarın yerinin daima bulunabilmesi için esirleri elinde tutan devletin kuracağı Mezar Servisi tarafından ilgili esire ilişkin kayıtlar tutulacaktır (III. CS, md. 120). Esirlerin öldürülmesi veya esirlere özel olarak fenalık yapılması durumunda, esirleri elinde tutan devlet tarafından derhal soruşturma başlatılacak, durum hamî devlete bildirilecek ve soruşturma neticesine göre adli işlemlere başvurulacaktır (III. CS, md. 121).

III. III Nolu Sözleşme'deki Boşluklar, Uygulamadaki Sorun ve Aksaklıklar

Cenevre Sözleşmelerinin genel eksikliği/boşluğu, günümüzün artan sayıdaki ölümcül iç savaşları konusunda sınırlı sayıda düzenleme yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sözleşmelerde 530 madde uluslararası silâhlı çatışmalara ilişkin hususlar içermekte iken sadece 29 madde iç savaşlar ile ilgili düzenlemeler getirmektedir. Ayrıca günümüzde savaş mağdurlarını askerlerden öte siviller oluşturmaktadır. Örnek olarak, ABD iç savaşında savaş mağdurlarının % 95'ini askerler teşkil ederken, Bosna, Uganda ve Somali'deki çatışmalarda bu oran belki de % 95'i savaş dışı kişileri ve sivilleri kapsayacak şekilde değişmiştir (Weiss ve Collins, 1996: 29).

Savaş esiri olma durumu da, kavramsal olarak bazı ihtilâflara konu olmuştur. III Nolu Cenevre Sözleşmesi'nin 4. maddesi, savaş esirini "mücadele eden bir tarafın silâhlı kuvvetlerinin yanı sıra bu silâhlı kuvvetlerin bir parçasını oluşturan askerî veya gönüllü birliklerin üyeleri" şeklinde temel ve açık olarak tanımlamaktadır. Bu adlandırma yedek askerler, karşı hareketler, başka bir şekilde korunmayan ticaret gemileri ve sivil uçak mürettebatı, silâhlı kuvvetlere dâhil edilmiş sivil destek personeli —güvenilir savaş muhabirleri de dâhil— ve resmî olarak

organize olmaya zaman olmadan saldırıya karşı ayaklanan toplumsal direniş üyelerini de kapsamaktadır. Bu hüküm mücadele eden tarafların askerî personeline ve denk personeline uygulanmaktadır. Maddeye göre bu kişilerin hepsinin savaş kanun ve geleneklerine göre hareket etmeleri ve bu kişilerin askeri olarak çalıştırılması durumunda yani birinin emri altında olmaları durumunda, “kendilerini ayırt eden bir işaret”e (üniforma biçiminde) sahip olmaları ve teçhizatlarını açık bir şekilde taşımaları gerekmektedir. 1977 tarihli I. Ek Protokol’ün 43. maddesinde “silâhlı kuvvetlerin” aşağıdakilerden oluştuğuna dair bir açıklama yer almaktadır: “(Yetkisi) karşı taraf tarafından kabul edilmese bile... emrinde bulunanların idaresinden... sorumlu bir komuta altında organize olan her türlü silâhlı kuvvetler. Bu silâhlı kuvvetler, silâhlı çatışmaya uygulanan uluslararası hukuk hükümlerine uygun olarak tatbik edilen dâhilî bir disiplin sistemine tâbi olacaklardır” (Mc Coubrey ve White, 1992: 268).

Bu hüküm, III Nolu Sözleşme’nin 4. maddesinde belirtilen kategorilere, Protokol kapsamında silâhlı kuvvetlere dâhil edilen milis kuvvetlerine ve kanunların tatbik edilmesinden sorumlu silâhlı kurumlara uygulanmaktadır. 1977 tarihli I. Ek Protokol’ün 44. maddesinin, sivillerin savaşa katılanlardan ayrı tutulması gereksinimi ne olursa olsun, bu ayırımın bazı durumlarda mümkün olmayabileceğini kabul etmesi ile “savaşa katılanlar” tanımının içeriğini yumuşatan bir ihtilâf ortaya çıkmıştır. Bu nedenle savaşa katılanların durumunun, askerî faaliyet sırasında ve düşman tarafından görüldüklerinde veya plânlı bir şekilde çarpıştıklarında savaşçıların silâhları açık olarak taşımaları şartı ile aynı şekilde değerlendirileceği şart koşulmuştur. Fakat genel olarak normal üniforma kıyafeti giyme uygulamasının dikkate alınmaması için düşünülmediği vurgulanmaktadır.

Bazı kimseler bu durumun, terörizmin meşru kabul edilmesine açık bir kapı bıraktığından korkmaktadır. Fakat savaş kanun ve geleneklerinin yerine getirilmesi gereksiniminin teröristlerin büyük bir kısmını “savaşa katılanlar” durumunun dışında bırakacağı iddia edilebilecektir (Mc Coubrey ve White, 1992: 268-269).

Bazı kişiler, tanınan casus ve paralı askerler, açıkça “savaş esiri” durumunun dışında bırakılmaktadır. Paralı askerler modern anlamda önem kazanmıştır. En yüksek teklifi veren hesabına çalışan “paralı askerler”in 1977 tarihli I. Ek Protokol’ün 47. maddesinde geniş bir tanımla verilmekte ve en önemli özellikleri olarak şunlar sıralanmaktadır: “Çarpışmalarda görev almak üzere kaydedilme ve çarpışmalara fiilî olarak katılma, çarpışmalara katılan silâhlı kuvvetlere teklif edilen ücretten fazla malî kazanç verilerek motive edilme, yabancı uyruklu olma ve paralı askere kendi ülkesinin yetkilileri tarafından görev verilmemiş olması”. Bu dikkatli tanım, ideolojik olarak sempati duyup mücadeleye katılan kişiler gibi başka bir şekilde risk almış çok sayıda kişiyi hariç tutmaktadır. 1982 yılında, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’ndeki bir müzakere sırasında Arjantin temsilcisi, İngiliz ordusundaki Gurkha alayının “paralı asker” olabileceğini öne sürmüştür. İngiliz temsilcisi ise “Gurkha’ların (Nepal Hükümeti ile varılan açık ve onurlu anlaşmalara göre) düzenli askerlerden oluştuğunu ve Birleşik Krallık (İngiltere) kuvvetlerinin bir parçası olduğunu” ifade etmiştir. Bu açıklama net bir şekilde doğruyu yansıtmakta ve Protokol’ün ifade ettiği ibarenin hikmetini belirtmektedir. 1980 yılından beri Birleşmiş Milletler Özel Komitesi bu bağlamdaki bir Sözleşme üzerinde çalışmakta olmasına rağmen, paralı askerlik, uluslararası hukuka göre, gayrikanunî değildir. Fakat paralı askerlere, işlenen suçlar ile ilgili olarak,

yakalayan bir kuvvet tarafından aleyhlerine dava açılabilir. Kanunî bakımdan savaşa katılanlar olarak kabul edilmemeleri ve doğru uygulamaların yerine getirilmesi şartı ile buna herhangi bir itiraz olmayacaktır. Angola'daki Batılı paralı askerlerin davası bir örnek olarak görülebilecektir (Mc Coubrey ve White, 1992: 269). Son olarak paralı askerlerin de çatışma taraflarından birinin elinde bulunan kişilere yapılacak muamele konusunda I. Ek Protokol'ün 75. maddesinde adı geçen minimum düzeydeki garantilerden faydalanacakları şüphe götürmez bir gerçektir (Green, 1993: 191).

Savaş esirleri göz altına alınabilir, kaçmayaacağına dair söz verirse serbest bırakılabilir; fakat bu genel olarak esirlerin kendi askerî disiplin şartlarına ters olacaktır ve savaşan taraflar bu gibi kısıtlamaları kendi düşmanlarına bildirmelidir. Kamplar kara üzerinde olmalıdır ve esirlerin 'savaş alanının ateşine maruz kalacağı ya da (onların) varlığının belirli noktalar ya da bölgelerin' askeri operasyonlardan muaf olmasını sağlayacak biçimde kullanılmasına olanak vermeyecek yerlere yapılmalıdır. 1990-91 Körfez Savaşı sırasında, göz altına alınan sivillerin daha önce benzeri şekilde kullanılmasının devamı olarak, savaş esirlerinin Irak tarafından askerî tesisatlar için "insan kalkarı" olarak kullanılması bu şartın bariz bir ihlâlidir. Fakat, 19. yy. hapisane enkazlarının anısına oluşturulan arazi yeri ile ilgili şartlar modern şartlar altında bazen uygun olmayabilir. Sonuç olarak 1982 İngiltere-Arjantin Falkland Adaları Savaşı'nda çok miktarda Arjantin esiri gemilerde tutulmuştur. Bu durum teknik olarak bir ihlâl olabilir fakat geçerli meteorolojik şartlarda insanî davranışın yanı sıra esirlerin ülkelerine erken iade edilmesi amaçlanmıştır. Bu durum bölgesel gereksinimlerin sonucu olarak kabul edilebilir ve hamî devlet veya Arjantin hükümetinden

herhangi bir itiraz yapılmamıştır (Mc Coubrey ve White, 1992: 271).

Savaş esirleri, alıkoyan gücün silâhlı kuvvetlerinde geçerli olan kanunlar, düzenlemeler ve nizamlara tâbidir. III Nolu Sözleşme'de yargıdan çok cezaî işlemler lehine, daha yumuşak bir varsayımında bulunulmuştur. Kaçma girişimi bir disiplin suçu olarak değerlendirilebilir, fakat kaçan kişi başarılı bir kaçıştan sonra (ulusal veya dost kuvvetlere tekrar katılma veya düşmanın kontrolündeki toprakları terk etme anlamında) tekrar tutuklandıysa durum farklı olur. Daha ciddi suçlar için, gerekli süreçlere tâbi olarak, yargı işlemlerinin başlatılması daha uygun olabilir. Herhangi bir hamî gücün temsilcilerinin ulusal güvenlik kuralları çerçevesinde bu işlemlere nezaret etmelerine izin verilmektedir. Tutuklanmadan önce işlenen suçlar için kovuşturma yapılmasına, esas olarak III Nolu Sözleşme'nin 85. maddesi ile izin verilmektedir. Bu durumda savunma tanıklarının mevcut olamayabileceği koşullarda "âdil yargılama" olasılığı konusunda sorular ortaya çıkmaktadır. 1982 yılındaki İngiltere-Arjantin arasındaki Falkland çatışması sırasında meydana gelen "Astiz Olayı" bu konuya iyi bir örnek teşkil etmektedir. Yüzbaşı Astiz İngiliz kuvvetlerince tutuklanmış ve Fransız ve İsveçli yetkililerce Arjantin'deki iç baskıların yoğunlaştığı "kirlî savaş" sırasında iki Fransız rahibinin ve bir İsveçli kadının "ortadan kaybolması" ve muhtemel cinayetine karıştığı gerekçesiyle şüpheli bulunmuştur. Hem Fransa hem de İsveç, Yüzbaşı Astiz'in iadesini istemiştir; fakat savunma tanıklarının yokluğunda âdil bir yargılama imkânsız olacaktır. Sonunda Fransa ve İsveç tarafından sunulan bazı sorular İngiltere'deki Astiz'e iletilmiş fakat yanıtlamayı reddetmiştir. Arjantin'in, tutuklanan bazı gazetecilere "casus" muamelesi yapacağına ilişkin tehditleri karşılığında, Yüzbaşı Astiz Brezilya üye-

rinden ülkesine geri gönderilmiştir. Daha sonra Arjantin'de mahkemeye çıkarılmış ve dava zaman aşımı gerekçesiyle düşmüştür. Savaş esirleri düşmanlıkların bitmesinden sonra en kısa süre içinde ülkesine iade edilmelidir. Seyahate elverişli ciddi yaralı ya da hasta esirler düşmanlıkların bitmesini beklemeden gönderilmelidir. Bu şekilde iade edilen esirler söz konusu çatışma esnasında tekrar kullanılamaz. İadenin masraflarının paylaşımı konusunda da detaylı hükümler mevcuttur. Esirlerin genel olarak iadesinden sonra, savaş suçları da dâhil, gözaltında bulunanlar gibi suç işlediği şüpheli esirler yargılanmak üzere orada tutulabilir. Buna karşın, bu da, bazılarının şüpheli olabileceği kuşkusuyla esirlerin haksız yere orada tutulmasını gerektirmez. Nihai iade bir hak olarak görülmekte, fakat dönen esirlerin zulüm görme riski altında bulunduğu bazı hallerde anlaşmazlık çıkabilmektedir (Mc Coubrey ve White, 1992: 273).

IV. Türkiye Açısından Durum

Makalenin başlangıç bölümlerinde "Sözleşmenin Tarafları" başlığı altında Türkiye'nin Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri ile daha öncesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun insancıl hukuka ilişkin uluslararası sözleşmelere yaklaşımı konusuna kısaca değinilmiş ve taraf olduğu sözleşmeler sayılmıştır. Bu çerçevede, tekrara girmeksizin 1949 Cenevre Sözleşmeleri öncesinde ve sonrasında Türkiye'nin "savaş esirleri" bağlamındaki iç hukuk düzenlemeleri ve konu ile ilgili olarak maruz kaldığı eleştiriler ve iddialar hususuna değinilmekte fayda görülmektedir.

A. 1949 Cenevre Sözleşmeleri Öncesi Durum

Konuya bugünkü Kızılay Derneği'nin oluşum süreci ile başlamak, iyi bir bağlantı nok-

tası oluşturabilecektir. Nitekim, savaş mağdur ve kurbanlarına yardım etmek üzere kurulan, 1863'den itibaren organize olarak faaliyetlerini sürdüren ve Cenevre Sözleşmeleri'nin hazırlanmasında öncü rol oynayan Kızıllaç Örgütü'nün, İslâm ülkelerinin çoğunda farklı bir ad ve amblemle çalışmakta olduğu bilinmektedir. Böyle bir örgütlenme, Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk kez 11.06.1868'de "Mecruhın ve Mardâ-yı Askeriye'ye İmdat ve Muavenet Cemiyeti" adıyla kurulmuş, 1877'de "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", 1923'de "Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti", 1935'te ise "Türkiye Kızıllaç Derneği" adını almış olup, Uluslararası Kızıllaç ve Kızıllaç Dernekleri Birliği'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir (*Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, 1986: 6752-6753). Bu bağlamda, 1949 tarihli "Savaş Esirlerine Yapılacak Muamele ile İlgili Cenevre Sözleşmesi'nin" 3, 9, 10 ve 125. maddelerinde de değinilen Uluslararası Kızıllaç Komitesi ile eşgüdüm içerisinde çalışacak bir altyapı oluşturulmuştur.

Esasen Osmanlı-Rus Savaşı ile 1912 Balkan ve 1. Dünya Savaşı (1914-1918) tecrübeleri de, hem bu tarz yapılanmalara hem de uluslararası nitelikte çok taraflı sözleşmelere iştirak etme ihtiyacını ortaya koymuştur. Örneğin, Bulgaristan'da 1913'te Eskizağra şehrinde kurulan esir kampına, Balkan Savaşı'nın sonlarına doğru Edirne'nin Bulgaristan'dan geri alınması üzerine, yaklaşık 3500 Türk esir getirilmiş, çoğu bakımsızlık ve hastalıktan ölmüş, kimlikleri bilinmeyen bu esirler toplu olarak gömülmüşlerdir. Keza Sofya, Silistre ve Filibe'de de esir kamplarında ölen birçok Türk toprağa verilmiştir (Hiçyılmaz, 2001: 202-203). Ayrıca, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanistan ile karşılıklı olarak esirler konusunun ele alınması, Lozan görüşmeleri ile mümkün olmuştur. Bu dönemde Yunan Kızıllaç'ına atfen Yunanistan'daki Türk esirlerin sayısı 6404 olarak verilmiş, 02.01.

1923'te ise Rauf Orbay tarafından, Batı cephesinde 22099 Yunan esiri olduğu Lozan'daki görüşmelere bildirilmiştir (Hiçyılmaz, 2001: 122-123). İki taraf arasında 30.01.1923 tarihinde "Sivil Tutukluların Geri Verilmesi ile Savaş Esirlerinin Değişimine İlişkin Türk-Yunan Anlaşması" imzalanması neticesinde üç hafta içerisinde sivil tutuklu ve savaş esirleri genel af kapsamına da alınmak suretiyle karşılıklı olarak geri verilmiştir (Parla, 1987: 78). Keza, 20.10.1921'de Ankara'da imzalanan ve iki ülke arasındaki savaş hâlini sona erdiren Türk-Fransız İtilâfname-si'nin 2. maddesinde de savaş esirlerinin serbest bırakılması hususuna değinilmektedir (Hiçyılmaz, 2001: 139).

Daha ziyade savaş araç ve metotları ile ilgili kurallar içeren 1907 La Haye Sözleşmelerini onaylamamış olan Türkiye, bu koşullar altında 27.07.1929 tarihli Cenevre Savaş Alanında Yaralı ve Hastaların Durumunun İyileştirilmesine İlişkin Sözleşme ile Savaş Tutsaklarına Muameleye İlişkin Sözleşme'yi 26.03.1931 tarihli bir yasa ile onaylayarak 10.03.1934 tarihinden itibaren taraf olmuştur. Ancak bu noktada, savaşa taraf olanlar ve tarafsızlık statüsünde bulunanlar için, Cenevre Sözleşmeleri açısından hangi kuralların ne zaman uygulanacağını bilinmesi, savaşın başladığı ve bittiği zamanın bilinmesini gerektirmektedir. İç hukukumuzda, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre (madde 92) savaş ilânına, kural olarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) yetkilidir. Ancak istisna olarak, 92. maddenin 2. fıkrası ve 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hâli Kanunu'nun 14. maddesine göre, "TBMM tatilde veya ara vermede iken, ülkenin anî bir silâhlı saldırıya uğraması ve bu sebeple Silâhlı Kuvvetler kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması hâlinde Cumhurbaşkanı da TSK'nın kullanılmasına karar verebilmektedir" (Silâhlı Kuvvetler İçin..., 1987: 10).

Aynı şekilde savaş hâlinin kaldırılmasına da TBMM tarafından (2941 sayılı kanununun 16. maddesine göre) karar verilmektedir (Silâhlı Kuvvetler İçin..., 1987: 12).

Diğer taraftan, Türk hukukuna göre, III Nolu Sözleşme kapsamında "savaş suçu" işleyenlerin (esirlerin keyfi olarak öldürülmele-ri, işkence ve biyolojik deneylerde kullanılması, yasaklanmış işlerde çalıştırılmaları gibi sebeplerle), yargılanma ve cezalandırılmaları, daha önceden kabul edilen 1632 sayılı ve 22.5.1930 tarihli Askerî Ceza Yasası çerçevesinde düzenlenmektedir (*Resmî Gazete*, 15.06.1930, Sayı: 1520). Buna göre, 353 sayılı Askerî Mahkemeler Kuruluş ve Yargılama Kanunu'nun 14. maddesinde savaş esirlerinin işledikleri suçlarla ilgili davalara, ayrıca muharebe alanında esirlerin mallarına tecavüz gibi suçlara bakma görevi de Askerî Mahkeme'ye verilmiştir.

B. III Nolu Sözleşme Sonrası Durum

Bilindiği üzere, Türkiye 1949'da imzalanan dört ana Cenevre Sözleşmesine taraf olmakla birlikte, 1977 Ek Protokollerine taraf olmamıştır. Ancak, 1949 Sözleşmelerine 188 devlet taraf iken, I. Ek Protokol'e 150, II. Ek Protokol'e ise 142 devletin taraf olması, yaklaşık dörtte bir oranında devletin bu protokoller konusunda çekinceleri olduğuna işaret etmektedir.

III Nolu Sözleşme'den hareket ederek, ancak daha özet olarak "savaş esirleri" konusunda bilgi veren bir doküman, 1974 yılında Genelkurmay Başkanlığı Plân Prensipler Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır (Silâhlı Kuvvetler İçin..., 1987: 113-124). Söz konusu dokümanda savaş esirlerine yapılacak muamele ve bunların tâbi olacakları her türlü idarî işlemlerle bu konudaki yükümlülükleri kısaca sıralanmıştır. Ayrıca, savaş esirlerinin idaresinde elde edilecek başlıca hedefler olarak;

-Kara savaşı kuralları ve devletler hukukunda tespit edilen sınırlar dâhilinde, savaş esirlerinden istihbarat bakımından azami derecede yararlanmak,

-Kara savaşı kuralları ve devletler hukuku esaslarına uygun hareket etmek,

-Kaçmalarına ve kurtulmalarına mâni olmak,

-Kendi kaynaklarımızı korumak,

-Düşman tarafında esir bulunan kendi personelimize, uygun şekilde muamele edilmesini sağlamak,

-Düşmanın, esir düşmemek için gösterdiği mukavemet azmini zayıflatmak, hususları belirtilmiştir. Bu hedeflere ulaşabilmek için uygulanacak usuller ise;

-Savaş esirine insanî muamele etmek,

-Muharebe sahasındaki işlemleri asgarî hadde indirmek,

-Süratle geriye tahliye etmek,

-Komutanlığın her kademesinde, esirlerin sorguya çekilmesine fırsat verecek imkânlar sağlamak,

-Üst kademelerin ast kademelere azamî derecede yardımda bulunmasını sağlamak,

-Kara savaşı kuralları ve devletler hukuku ile tespit edilen sınırlar dâhilinde, savaş esirlerinden bir işçi kaynağı olarak azamî derecede faydalanmak,

-Kıtalara, savaş esirleri ile ilgili nizamlar ve uluslararası anlaşmalar hakkında bilgi vermek, şeklinde düzenlenmiştir. Kara Kuvvetlerimizin savaş esirleri ile ilgili sorumluluklarına da (kabul merkezlerinden tahliye, enterne etmek, sağlığı koruma, yapılacak muamele, vb) değinildikten sonra, bu hususlardan hareketle savaş esirleri ile ilgili inceleme sonuçları olarak;

-Savaş esirlerine 1949 tarihli III Nolu Cenevre Sözleşmesi esasları dâhilinde muamele edilmesinin bir devlet sorumluluğu olduğu, bu görevlerin başta Silâhlı Kuvvetle-

rimiz olmak üzere diğer devlet kuruluşlarına yerine getirileceği,

-Bu görevlerin ifası için öncelikle gerçekleştirilmesi gereken teşkilât ve faaliyetler olarak:

*Savaş esiri kampı tesis edilerek Kızılhaç Komitesi'ne bildirileceği,

*Savaş esirleri istihbarat bürosu kurularak faaliyete geçirileceği,

*Koruyucu devlet veya bu görevi ifa etmek üzere Kızılhaç Komitesi'nin göreve davet edileceği,

*Savaş esirleri işlemleri ile ilgili Ulaştırma Bakanlığı, Gümrük ve Tekel Bakanlığı (Dokümanın yayınlandığı tarihteki isimleri ile) ile hizmetlerin aksamaması için gerekli tedbirlerin alınması amacıyla koordinasyon sağlanacağı,

*Dışişleri Bakanlığı'nca Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve diğer devletlerle savaş esirlerine ait hizmetlerin ifası bakımından gerekli girişimlerde bulunulacağı,

*Cenevre Sözleşmesi ile savaş esirleriyle ilgili diğer doküman hükümlerinin tayin edilecek bir öncelik derecesine göre uygulanmaya başlanacağı ifade edilmiştir (Silâhlı Kuvvetler İçin..., 1987: 123-124).

C. III Nolu Sözleşme İle İlgili Olarak Türkiye Aleyhine Yöneltilen İddialar

Bu konuda, terör örgütü PKK'nın ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) yetkilileri ve kamuoyunun Türkiye'ye yönelttikleri suçlama kampanyalarından bahsedilebilecektir.

GKRY'de basın ve kamuoyu, Türkiye'nin 1974 yılında Kıbrıs'a gerçekleştirdiği hareket sırasında akıbetleri meçhul 1619 kayıp Rum'un Türkiye'de "esir" tutulmakta ve hâlen sağ olabilecekleri iddiasını sürekli gündemde tutmakta (700 de Türk kayıp mevcuttur), Rum Yönetimi ise bu iddiaları geçersiz kılacak bilgileri açıklamaktan ve araştırılmasından kaçınarak konuyu Türkiye aley-

hinde bir istismar ve propaganda malzemesi olarak kullanmaya devam etmektedir. Nitekim, 1981 yılında Türk ve Rum taraflar arasında varılan mutabakat çerçevesinde kurulan Otonom Kayıp Şahıslar Komitesi, kayb olduğu belirtilen şahısların hayatta olup olmadıklarının tespitinde cesedin bulunması önkoşulunu aramayacaklarını, elde edecekleri bilgi ve şehadete göre belirleyecekleri görüşüne vardıklarını bildirmiştir. Ancak, Rum tarafı konuyu politize ederek, “kemikleri bulunup teşhis edilinceye kadar her Rum kaybın sağ ve Türkiye’de tutuklu olduğu farzedilir” sloganı ile Rum ailelerin acılarını da istismar etme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda, Rum kayıplarının sayısı resmî olarak 1619’dan 1493’e indirilmiş olmakla beraber Rum tarafının iddialarında bir değişiklik olmadığı gözlenmektedir (AA, 15.08.2000). Söz konusu iddialara birkaç örnek vermek gerekirse;

-GKRY’de kurulan Kıbrıs Bildirilmemiş Esir ve Kayıplar, Ebeveyn ve Akrabalar Komisyonu Başkanı Nikos Theodosiu, Türkiye’nin 1619 Rum kaybının 1974’teki çatışmalar sırasında öldüklerini iddia ettiğini belirterek, esir alınıp hâlâ yaşayanlar olabileceğini düşündüklerini ileri sürmüştür (*Makedonia Gazetesi/Yunanistan*, 22.07.1998).

-İki toplum temsilcilerinin oluşturduğu ve Kızılhaç’ın temsilcisi tarafından başkanlığı yapılan Kayıp Şahıslar Komitesi’ne, bu kişilerin akıbetlerini araştırmak için her iki taraftaki toplu mezarların açılarak DNA testi ile kimliklerin belirlenmesi önerisinde bulunmuştur (*Associated Press/APS*, 17.08.1998).

-Yunan tarih profesörü Yakovos Akçaoğlu’nun “Savaş Esirleri” başlıklı makalesinde, Türkiye’nin 1974’de Kıbrıs’da aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu “savaş esirlerinin” haklarını çiğneyerek işkence yaptığı, “savaş suçlusu” ilân edileceği endişesiyle “kayıplar” olarak nitelenen “savaş esirlerinin” akıbeti hakkında bilgi vermeyi reddettiği ileri

sürülmüştür (*Elefteros Tipos Gazetesi/Yunanistan*, 20.01.2002).

Diğer taraftan, son yıllarda terör örgütü PKK ve ERNK (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi) tarafından, PKK’nın “savaşan taraf” statüsünde olduğu ve elebaşları Abdullah Öcalan da dâhil olmak üzere Türk hapis-hanelerindeki PKK teröristlerine, 1949 Cenevre Sözleşmelerine göre “savaş esiri” muamelesi yapılması gerektiği taleplerinin gündeme getirilmesi ve bu iddialarına uluslararası alanda, Türkiye aleyhindeki çevrelerden destek sağlama gayretlerinde bulunulması, konunun diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu konuda en ilginç örneği, ABD’li bir uluslararası hukuk profesörüne hazırlatılan ve Abdullah Öcalan’ın savunma dosyasında da yer aldığı belirtilen bir “hukukî mütalâa” teşkil etmektedir (Özgür Politika Gazetesi, 29.06.1999). California Eyaleti Devlet Barosu avukatlarından, San Francisco ve San Diego Üniversitelerinde uluslararası hukuk, insanî hukuk ve insan hakları üzerine dersler veren, BM’de bu konuda projeler hazırlayan Profesör Karen Parker tarafından hazırlanan ve “Abdullah Öcalan Davasının Savunma Deklârasyonu” başlıklı metinde özetle, “savaş-terörizm” kavramları uluslararası hukuk kuralları açısından irdelenmekte, PKK’nın yürüttüğü mücadelenin Lahey ve Cenevre Sözleşmelerine göre “ulusal kurtuluş savaşları” kapsamına girdiği ve bu doğrultuda PKK’yı terörist olarak değerlendirmedeği ve taraflar arasında “insancıl hukukun” uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir. Abdullah Öcalan, “ARGK Başkomutanı ve PKK Genel Başkanı” olarak tanımlanmakta, dolayısıyla “savaş esiri” olduğu iddia edilmektedir.

Sonuç

Esaret sürecini, muharibler tarafından uygulanan bir ceza veya zararlar karşılık yöntemi olarak değil, düşman eline geçen muha-

riplerin tekrar kendi silâhlı kuvvetlerine katılarak çarpışmalarını önlemek, böylece karşı tarafın savaş gücünü, insan faktörü açısından azaltmak amacıyla alınan önlemler çerçevesinde değerlendirmek gerekir (İnan, 1972: 265). Bu bağlamda, savaş esirlerine insanca muamele edilmesi, vazgeçilmez bir ön koşul olarak ortaya çıkmaktadır.

Savaş hukukunun dayandığı temel ilkelere olan “askerî gereklilik”, hiçbir zaman esirlerin III Nolu Sözleşme’den kaynaklanan haklarının ihlali yönünde işletilmemelidir. Sözleşme, savaş esirlerine kötü muamele edilmesini yasaklamakta ve onların korunmasını öngörmektedir. Nitekim, sözleşmenin “ağır şekilde ihlâlî” olarak nitelendirilen “esirlerin kasten öldürülmeleri ve büyük ızdıraplarına yol açılması, işkence veya insanca olmayan muameleye tabi tutulmaları, sağlıklarına ve vücut bütünlüklerine ağır tecavüz, düşman devletin silâhlı kuvvetlerine hizmet etmeye zorlanmaları, Sözleşme çerçevesinde usulüne uygun ve tarafsız bir şekilde yargılanma hakkından mahrum edilmeleri” gibi fiiller (III. CS, md. 130), “savaş suçu” kapsamında ele alınmaktadır. Bu suçları işleyenler ve işlenmesini emredenler, esiri elinde tutan ya da tâbiyetinde bulunduğu ülke olması gerekmeksizin, sözleşmeye taraf olan her bir devlet tarafından aranabilecek ve tâbiyetleri ne olursa olsun kendi mahkemelerine verilebilecektir (III. CS, md. 129).

“Uluslararası Ceza Hukuku” kavramının çok yeni ve kısa bir sürecin ürünü olması, söz konusu hükümlerin pratikte uygulanabilirliği konusunda en büyük engeli oluşturmakta, Eski Yugoslavya topraklarında 1991 sonrasında insanlığa karşı işlenen suçlardan dolayı dönemin Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç’in yargılanması süreci ceza yargısının uluslararası boyuta taşınması açısından önemli bir deneyim niteliği taşımaktadır. BM Güvenlik Konseyi’nin 1993’te aldığı ka-

rarla Eski Yugoslavya, 1994’te ise Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin kurulması, “ad hoc” nitelikteki bu oluşumlar ile Daimî Uluslararası Ceza Mahkemesi’ne giden yolun açılmasında önemli bir adım teşkil etmiştir. Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü’nün 2. maddesinde “Cenevre Sözleşmeleri hükümlerinin ağır ihlâlî”, Mahkeme’nin yargılama yetkisine sahip olduğu suçlar arasında sayılmıştır. Nitekim Mahkeme’de Miloseviç’e yönelik olarak ele alınan suçlamalar arasında, Cenevre Sözleşmelerini Bosna’da sekiz kez, Hırvatistan’da ise onüç kez ağır biçimde ihlâl ettiği iddiaları da yer almaktadır (Özkan, 2002: 41-49).

Kuşkusuz en ideal durum, III Nolu Sözleşme’nin uygulanmasına gerek kalmadan silâhlı çatışmaya varacak uluslararası anlaşmazlıkların önlenmesidir. Bu konuda en yetkili ve güvenilir kurumun BM olması gerekmektedir. Ayrıca, herhangi bir uluslararası insancıl müdahale, hukuka uygun ve siyasi çıkar gözetmeksizin yapılmalıdır. ABD ve diğer Batılı ülkeler ancak siyasi çıkarları olduğu sürece III Nolu Sözleşme’nin hükümlerine riayet edecek ve/veya edilmesini sağlayacaklardır. Örnek olarak ABD’nin Afgan savaş esirlerine muamelesi Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokoller ile getirilen hakların çok gerisindedir. Uluslararası Adalet Divanı’nın başkanı Stephen M. Schwebel 1999 yılında yayınlanan raporunda “Biz daha hukukî hükmümüzü vermeden sorunlara siyasi çözümler üretiliyor” itirafında bulunmuştur (Öke, 2001: 120-121). Bu itirafından da anlaşılacağı gibi, uluslararası insancıl hukuk siyasi iradenin gerisinde kalmakta olup, uygulamadaki en büyük sorun bu çıkmazdan kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

- Anadolu Ajansı (AA)*
Associated Press (APS)

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt XI, Gelişim Yayınları, İstanbul, 1986.

Eleftheros Tipos Gazetesi (Yunanistan)

Gardam, Judith Gail, *Non-Combatant Immunity as a Norm of International Humanitarian Law*, Kluwer Academic Publishers, Hollanda, 1993.

Gasser, Hans-Peter, *International Humanitarian Law*, Henry Dunant Institute, Haupt, 1993.

Green, L. C., *The Contemporary Law of Armed Conflict*, Manchester University Press, İngiltere, 1993.

Hiçyılmaz, Ergun, *Esir Kampları*, Beyaz Balina Yayınları, İstanbul, 2001.

Holbrooke, Richard, *Bir Savaşı Bitirmek*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1999.

Respect for International Humanitarian Law - Handbook for Parliamentarians, ICRC, No:1, Cenevre, 1999.

www.brw.org/watchresearch/Afghanistan

www.brw.org/reports/1993/Sudan

www.brw.org/reports/1997/Uganda

International Committee of the Red Cross (ICRC) Publications, Cenevre.

İnan, Yüksel, "Harp Esirleri", *AÜ - SBF Dergisi*, Cilt XVII, Sayı 3, (1972), s. 257-282.

Kızılay ve Kızılhaç'ın Milletlerarası Kaynakları, Türkiye Kızılay Derneği, Ankara, 1964.

Makedonia Gazetesi (Yunanistan)

Mc Coubrey, Hilaire ve Nigel D. White, *International Law and Armed Conflict*, Dartmouth Publishing Company Limited, ABD, 1992.

Milli Gazete

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

Öke, Mim Kemal, *Küresel Toplum*, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.

Özgür Politika Gazetesi

Özkan Ayşe, "Uluslararası Ceza Hukuku'nda Kritik Süreç: Miloseviç Davası", *Stratejik Analiz*, Cilt II, Sayı 24, (Nisan 2002), s. 41-49.

Öztürk, Fatma, "Çeçenistan Krizi'nin Anatomisi", *Avrasya Dosyası*, Cilt III, Sayı 4, (Kış 1996), s. 45-62.

Parla, Reha, *Belgelerle TC'nin Uluslararası Temelleri: Lozan, Montrö, Özdilek Matbaacılık*, Lefkoşa, 1987.

Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri - IV. Kitap*, Turhan Kitapevi, Ankara, 2000.

Radikal Gazetesi

Resmî Gazete

Silâhlı Kuvvetler İçin Savaş Hukuku Bilgisi, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987.

"Kızılhaç'ın Açıklaması", *TRT Dinleme Servisi - Dış Yayınlar*, 08.02.2002.

Weiss, Thomas G. ve Larry Minear, ed., *Humanitarianism Across Borders Sustaining Civilians in Times of War*, Lynne Rienner Publisher, Londra, 1993.

Weiss, Thomas G. ve Cindy Collins, *Humanitarian Challenges and Intervention World Politics and the Dilemmas of Help*, Westview Press, Oxford, 1996.

Özgürlük ve Devlet

Charles K. Rowley

Özgürlük en temel insani değerdir. İnsanlığın tarihi tecrübesi bunun böyle olduğunu ve niye böyle olduğunu anlamamıza yetecek kadar acı ve ihtişamlı tecrübelerle doludur. Bunu muhtemelen herkes kabul edecektir ama, özgürlükle devlet arasında nasıj bir ilişki vardır? Tarihin hemen her döneminde özgürlüğe en büyük tehdit olmuş devleti özgürlüğün hizmetkarına dönüştürebilir miyiz? Yoksa bu bir hayal midir? eğer öyleyse temel değer özgürlükle en yaygın beşeri organizasyon olan devlet arasındaki ilişkiyi, barış ve huzuru yok edecek bir gerilime dönüştürmemeyi nasıl başaracağız? Günümüzün en mühim iktisatçılarından ve siyaset felsefecilerinden Charles Rowley'nin bu can alıcı sorularla ilgili anlam ve feraset yüklü tespit ve açıklamalarını bu kitapta bulacaksınız.

Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası

Morton Abramowitz

“Morton Abramowitz ve diğer katkıda bulunanlar, büyük bir değişim gerçekleştirmeye çalışan bir ülke hakkında ustalıkla yazılmış, bilgi dolu ve yetkin bir kitap ortaya çıkardılar. Kitapta, Türkiye'nin iç ve dış dünyası ile Türk-Amerikan ilişkilerinin değişik boyutları büyük bir vukuf ve maharetle anlatılmış, Abramowitz, bu ülkeyi en iyi yorumlayan uzmanlardan bazılarını bir araya getirmiş. Yorumları dengeli, hükümleri isabetli bir kitap.”

Profesör Fouad Ajami

The Johns Hopkins School of Advanced International Studies

“Türkiye hak ettiği ilgiyi ender olarak gören *eksen* ülkelerden biri. *Türkiye'nin Değişimi ve Amerikan Politikası*, bu alandaki ihtiyacı büyük ölçüde karşılamaktadır. Amerikalı ve Türk uzmanlar bir araya gelerek, Türkiye'nin nereden gelip, bugüne dek ne kadar yol katettiğini ve gitmesi gereken daha ne kadar yol olduğunu ele almayı ihmal etmeyen bir eser ürettiler. Kitap, Türkiye'nin iç sorunlarını ele alırken sempatik olmayı ve aynı zamanda bu konular hakkında sağlam hükümler verebilmeyi becermiştir. Amerika'nın Türkiye ile kurduğu karmaşık bağları değerlendirirken de aynı biçimde titiz ve dürüsttür.”

Richard N Haass

The Brookings Institution, Dış Politika Çalışmaları Direktörü ve Başkan Yardımcısı

Demokrasiyi Koruma Kılavuzu

Atilla Yayla

Demokrasiyi korumak gerekli midir? Gerekli ise nasıl yapılmalıdır? Demokrasi demokratik hak ve özgürlükler sınırlanarak ve halkın bazı kesimleri baskı altına alınarak korunabilir mi? Demokrasiye duyulan aşırı veya abartılmış muhabbet demokrasinin ölüm fermanının mühürü olabilir mi? Korunması asıl gereken şey yoksa demokrasi değil de başka bir şey midir? Demokrasi bir araç mıdır, bir amaç mıdır? Araç olursa ne olur, amaç olursa ne olur? Askerlerle sivilinlerin hayata bakış tarzları arasında farklılıklar var mıdır? Bir demokraside resmi dil dışındaki dillerde yayın ve eğitime izin verilebilir mi? Verilirse ülke parçalanır mı? Demokrasilerde yolsuzluk olur mu? Siyasal iktidarların yozlaşması nasıl önlenir? Siyasal meşruiyetle sosyal meşruiyet aynı şey midir? Liberalizm ile demokrasi birlikte ve birarada yaşayabilir mi? Özgürlüksü fikirler ülkemize ne zaman ve ne yolla sızmaya başladı. Dinî cemaatlere eğitimde ayrıcalık tanınabilir mi? Bu sorulara ve benzerlerine spekülasyona ve önyargılara değil de sağduyuya sağlam bilgiye ve mantıklı muhakemeye dayanan cevaplar arıyorsanız *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*'yla doğru ve yararlı adresi bulabilirsiniz.

LIBERTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...